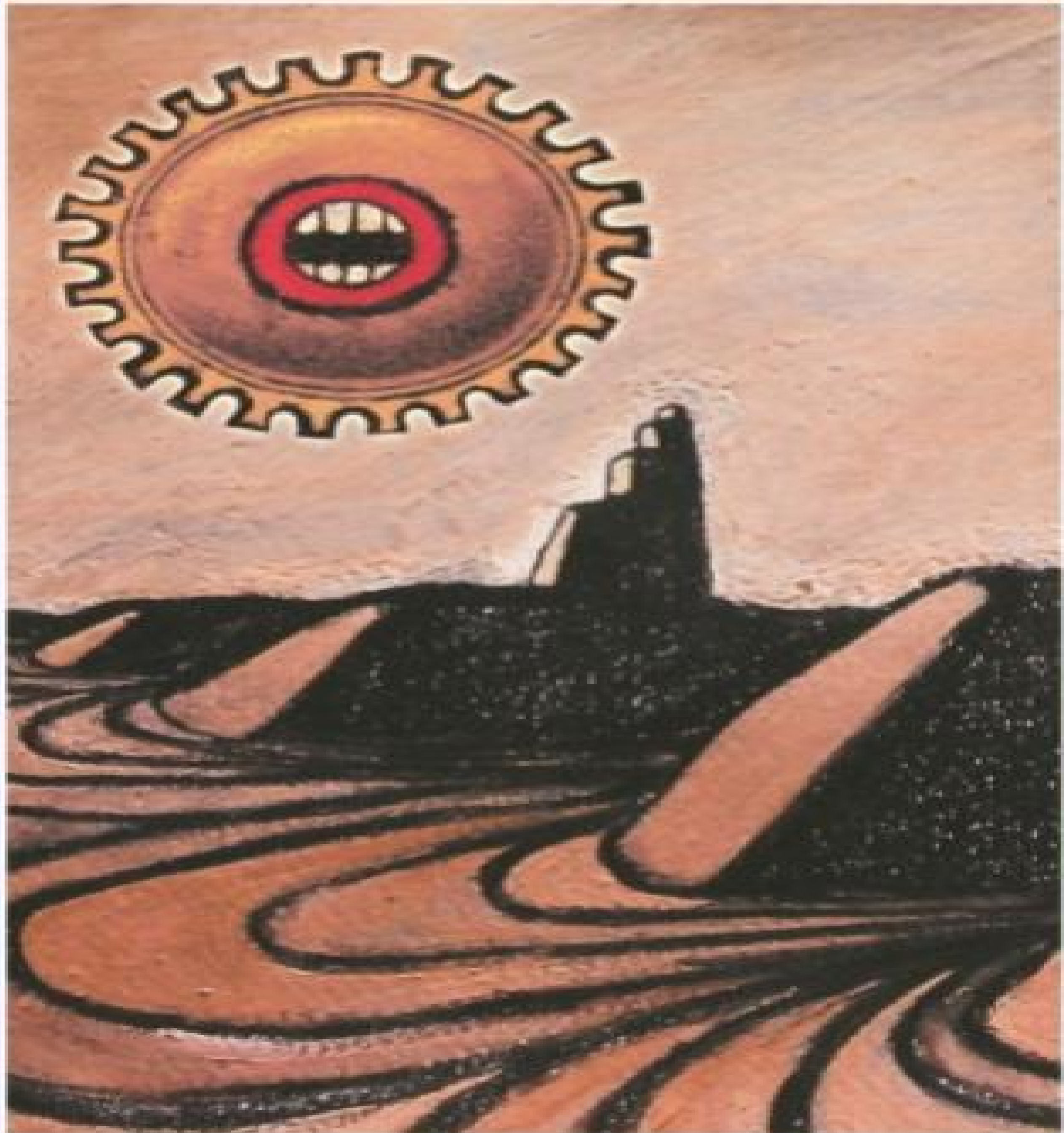
BORDO SİYAH

DÜNYA KLASİKLERİ - ÖYKÜ

CEZA SÖMÜRGESİ

FRANZ KAFKA

ÇEVİREN: EVRİM TEVFİK GÜNEY

DÜNYA KLASİKLERİ

ÖYKÜ

CEZA SÖMÜRGESİ

FRANZ KAFKA

ÇEVİREN: EVRİM TEVFİK GÜNEY

Bordo Siyah Yayınları

BS YAYIN BASIM DAĞITIM REK. ORG. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
FATİH CADDESİ ALAYBEY SOKAK NO: 28/B ZEMİN KAT
MERTER – GÜNGÖREN – İSTANBUL / TÜRKİYE
TEL: (0212) 505 99 70 (pbx) FAKS: (0212) 505 99 75

MERTER V. D. 187 061 1123 e-mail: bs.yayin@gmail.com

FRANZ KAFKA (1883-1924): PRAG'DA DOĞDU. VİYANA'DA HUKUK ÖĞRENİMİ GÖRDÜ. ALMAN OKULLARINDA OKUDU. 1904'TE İLK ÖYKÜSÜ *BİR SAVAŞIN TASVİRİ*'NİN İLK BÖLÜMLERİNİ YAZDI. 1906'DA BİTİRDİĞİ HUKUK EĞİTİMİNDEN SONRA BİR SİGORTA ŞİRKETİNDE ÇALIŞMAYA BAŞLADI. ROMANLARININ YANI SIRA KISA VE UZUN ÖYKÜLERİNDE İRONİK, DURU BİR ÜSLUPLA EDEBİYATTA 'KAFKAESK' DENEN KENDİ DÜNYASINI KURDU. 1924'TE, YAKALANDIĞI VEREM HASTALIĞINDAN ÖLDÜ. ESERLERİNDEN BAZILARI: *AFORİZMALAR, AMERİKA, DAVA, ŞARKICI JOSEFIN YA DA FARE ULUSU, ŞATO, CEZA SÖMÜRGESİ, BİR SAVAŞIN TASVİRİ*.

EDİTÖR

VEYSEL ATAYMAN: 1941'DE İSTANBUL'DA DOĞDU. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'NDE ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI VE FELSEFE ÖĞRENİMİ GÖRDÜ. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ MÜTERCİM TERCÜMANLIK BÖLÜMÜNDE UZUN YILLAR DERS VERDİ. HALEN AYNI BÖLÜMDE YÜKSEK LİSANS DERSLERİNE GİRMEYE DEVAM ETMEKTEDİR. FELSEFE, SİNEMA VE EDEBİYAT ALANINDA ÇOK SAYIDA MAKALE, DERLEME VE TELİF KİTABI YAYINLANDI. ÖZELLİKLE SİNEMA HAKKINDAKİ ÖNCÜ DEĞERLENDİRMELERİ NEDENİYLE HATIRI SAYILIR BİR HAYRAN KİTLESİNE SAHİP OLAN ATAYMAN, ÇEŞİTLİ YERLERDE VERDİĞİ SEMİNERLERLE OKURLARIYLA TEMASINI HEP SICAK TUTTU. BORDO SİYAH YAYINLARI'NIN DÜNYA KLASİKLERİ EDİTÖRLÜĞÜ GÖREVİNİ YÜRÜTTÜĞÜ SIRADA ÇOK SAYIDA DÜNYA KLASİĞİNE EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ ÇERÇEVESİNDE ÖNSÖZLER VE NOTLAR YAZDI. YÜZE YAKIN ÇEVİRİSİ YAYINLANDI. 2009 YILINDA DİL DERNEĞİ TARAFINDAN TÜRKİYE'NİN EN PRESTİJLİ ÇEVİRİ ÖDÜLLERİNDEN BİRİ OLAN ÖMER ASIM AKSOY ÖDÜLÜ'NE LAYIK GÖRÜLDÜ.

ÇEVİREN

EVRİM TEVFİK GÜNEY: 1982'DE DOĞDU. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ALMANCA MÜTERCİM TERCÜMANLIK BÖLÜMÜNDEN MEZUN OLDU. KAFKA'NIN ÇEŞİTLİ ESERLERİNİ

BORDO SİYAH İÇİN ALMANCA ORİJİNALİNDEN ÇEVİREN GÜNEY, CUMHURİYET YAYINLARI İÇİN DE KONRAD LORENZ'İN ÜÇ, GALINA BREITKREUTZ'UN BİR KİTABINI ÇEVİRDİ.

REDAKSİYON

ZEYNEP ATAYMAN: 1962'DE İSTANBUL'DA DOĞDU. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YABANCI DİLLER BÖLÜMÜNÜ BİTİRDİ. UZUN YILLAR HÜRRİYET, YAZKO, REMZİ VE CUMHURİYET YAYINLARI'NDA EDİTÖR VE DÜZELTMEN OLARAK ÇALIŞTI.

TASHİH

ESEN GÜRAY: 1961'DE İSTANBUL'DA DOĞDU. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ESKİ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜNDEN MEZUN OLDU. 1978 YILINDAN BERİ YAYINCILIK SEKTÖRÜNDE DÜZELTMEN OLARAK ÇALIŞMAKTADIR. GELİŞİM YAYINLARI, SABAH KİTAPLARI VE TURGUT YAYINCILIK'TA UZUN YILLAR ÇALIŞTI. BORDO SİYAH DIŞINDA İŞ-KÜLTÜR YAYINLARI VE CUMHURİYET KİTAPLARINA DA DIŞARIDAN DÜZELTMENLİK YAPMAKTADIR.

FRANZ KAFKA

(D. 3 Temmuz 1883, Prag, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu-Ö. 3 Haziran 1924 Kierling, Viyana)

Modern dünya edebiyatına, belki de en çok tartışılan, yorumlara sığmayan ve biçim yönünden edebiyat akımlarına yerleştirilmesi zor eserler bıraktı.

Kafka'nın babası, taşralı Çek proletaryasından geliyordu. Evlendikten sonra zengin bir tüccar olmayı başardı. Annesi ise varlıklı, aydın bir Alman Yahudi ailesinden geliyordu. Edebiyat tarihçileri Kafka'nın huzursuz, çekingen, alıngan, iletişim kurmakta güçlük çeken duygulu kişiliğini, Yahudi asıllı, Almanca konuşan bir Çek oluşuna; bu sosyal ve kültürel çevrede yaşadığı yabancılaşmaya bağlarlar. Aile Prag'daki Alman topluluğuyla kaynaşmaya çalışmış, Kafka'nın üç kız kardeşi Alman okullarına gitmiş, Kafka Almanca'yı anadili olarak kullanmıştır.

1901'de Kafka babasının zoruyla Prag Üniversitesi'nde hukuk öğrenimine başladı; bir yandan da sanat tarihi ve Alman edebiyatı derslerine giriyordu. 1906'da hukuk doktorasını tamamladı. Önce bir avukatlık bürosunda sonra da mahkemede stajını yaptı. 1907'de o zamanlar çok ünlü Assicurazioni Generali adlı İtalyan sigorta şirketinde çalışmaya başladı. İleride eserlerini yakılmak üzere bırakacağı Max Brod ile bu yıllarda dostluk kurdu, onun sayesinde Prag edebiyat çevrelerine girdi. Felix Weltsch, Oskar Baum, Gustov Janouch ve Franz Werfel gibi edebiyatçılar ile tanıştı.

1908-1912 yılları arasında siyasal ve toplumsal olaylara ilgi duymaya, sık sık önemli Çek siyaset adamlarının toplantılarına gitmeye başlamıştı. Yahudilikle ilgilenip İbranice öğrenmeye de bu yıllarda yöneldi. Max Brod ile birlikte Riva, Paris, Weimar ve İtalya gezileri yaptı.

1912 ile 1914 arasında Felice Bauer ile iki kez nişanlanmasına rağmen, onunla evlenemedi. Bu ilişkiden geriye 500'ün üstünde mektup kaldı. Bu mektuplar Kafka'nın ölümünden uzun yıllar sonra, ilk kez 1967'de yayınlandı.

1914'te patlak veren 1. Dünya Savaşı'nda zayıf bünyesi nedeniyle askere alınmadı. Bir yandan yazar olarak tanınmaya başladığı yıllardı bunlar. 1915'te Carl Sternheim kendisine verilen Fontane Ödülü'nün Kafka'ya aktarılmasını istedi.

1917, Kafka'nın kötü haberi aldığı yıldı. Vereme yakalanmış, hayatının akışı altüst olmuştu. 1920'de Milena Jesenka ile mektuplaşmaya başladı. Kafka'nın Almanca yazdığı eserlerini Çek diline çevirmek için ondan izin isteyen Milena, Kafka'dan 12 yaş küçüktü ve evliydi. Bir araya gelmeleri imkânsız olan bu iki insan uzun yıllar mektuplaştılar. Milena'ya yazdığı mektuplar, tıpkı daha önce Felice Bauer'e yazdıkları gibi, dilimize de çevrilmişlerdir.

Sağlığının kötüye gitmesi üzerine 1922'de emekliliğini isteyen Kafka, Dora Diamant adlı 20 yaşında bir kızla iki yıllık kısa bir mutluluk yaşadı. 1924'te de Viyana yakınlarındaki Kierling Sanatoryumu'nda hayata gözlerini yumdu.

1912 öncesi yazdığı, erken dönem yapıtları Bir Savaşın Tasviri, Taşrada Düğün Hazırlıkları gibi uzun öyküleriyle birlikte bir dizi kısa düzyazıdır.

Kafka'nın hayatı baştan sona güçlü ve sert bir baba imgesinin gölgesinde geçmiş, babası ile aralarında hiçbir zaman Kafka'nın özlediği ilişki kurulamamıştı. Babasına yazdığı 61 sayfa uzunluğundaki mektupta, bu süper-ego baskısı bütün çıplaklığıyla gözler önüne serilir. 1912'de bir gecede yazdığı Hüküm (Yargı) adlı öykünün odağında bir baba oğul ilişkisi vardır. Aynı yıl Dönüşüm (Değişim) Kafka'nın en çarpıcı uzun öyküsü olarak okura sunulur.

Kafka'nın ilk romanının birinci bölümü, Kayıp adı altında 1913'te yayınlanmış, roman Kafka'nın ölümünden sonra, Amerika adı altında, tamamlanmış haliyle okura sunulmuştur.

Kafka ikinci büyük romanı Dava'yı, Felice ile nişanını ikinci kez bozduğu 1914 yılında yazmaya başlar. Ceza Sömürgesi de aynı yıl kaleme alınmıştır. 1922'de yazmaya başladığı Şato da tamamlanmadan kalmıştır.

Eserlerinden bazılarını şöyle sıralayabiliriz*:*

1904-1905 Beschreibungen Eines Krieges (Bir Savaşın Tasviri)

1906-1907 Hochzeitsvorbereitungen auf dem Lande (Taşrada Düğün hazırlıkları);

Betrachtung (Gözlem); 1911-14 Der Verschollene (Kayıp); 1912 Das Urteil (Hüküm/Yargı)

1912 Die Verwandlung (Dönüşüm/Değişim)

1914 In der Strafkolonie (Ceza Sömürgesi)

1914 Der Prozess (Dava) 1915 Der Dorfschullehrer (Köy Öğretmeni); 1922 Das Schloss (Şato); Vorbereitungen eines Krieges (Bir Savaşın Tasviri'nde Max Brod'un topladığı ve Türkçeye çevrilmiş öyküler: Çin Seddinin İnşasında; Geri Çevrilme; Yasalar Sorunu Üzerine; Kent Arması; Mecazlar Üzerine; Poseidon; Avcı Gracchus; Çiftlik Kapısına Vuruş; Köprü; Akbaba; Yola Çıkış; At Üzerinde; Gezinti; Şişko; Tapınanla Başlanmış Konuşma; Tapınanın Hikâyesi; Şişko ile Tapınan Arasındaki Konuşmanın Devamı; Şişkonun Yok Oluşu; Şarkıcı Josefin ve Fare Ulusu.

ÖNSÖZ YA DA

KAFKA ‘KOLONİSİ’ HAKKINDA

“Ceza Sömürgesi” adıyla çeviri edebiyatımıza girmiş olan öykünün Almancası: In der Strafkolonie… “Ceza Kolonisinde” diye çevirmek mümkün... Kolonie, Latince bir sözcük: Bir devletin kendi sınırları dışında sahip olduğu, siyasal ve ekonomik yönden kendine bağımlı ülke, bölge, yer vb. anlamına geliyor. Türkçe’deki “sömürge” sözcüğü bu anlamları karşılıyor… Ancak Kolonie, aynı ulustan kişilerin oluşturduğu topluluğun, ulusal sınırlar dışında, ülkelerinin geleneklerine, örf ve âdetlerine bağlı kalarak yaşadıkları yer, yerleşim anlamına da geliyor. Hangi karşılığın daha yerinde olacağına, okur öyküyü bitirdikten sonra karar verecektir herhalde… Ama asıl önemli olan şudur: Okur, biri nispeten uzun, diğerleri kısa bu birkaç öyküyü okuduktan sonra -ya da okurken- hep olduğu gibi, kurallarını, anlamlarını, içeriklerini tek kişinin belirlediği bir anlatılar dünyası kolonisinde bulunduğu hissine sık sık kapılabilir.

Kafka’nın arzusu hilafına onun metinlerini imha etmeyerek, edebiyat, kültür dünyasına kazandıran arkadaşı Max Brod, bu metinleri tanınmış Alman ozanı ve yazar Franz Werfel’e okuduğunda, Werfel, “Bodenbach sınırının ötesinde, Kafka’yı anlayan tek kişi çıkmayacaktır,” demiştir.

“Kafka’yı anlamak”tan Werfel’in neyi kastettiğini çıkarmak zordur. Werfel’in, hatta Kafka’ya en yakın kişilerden sayılan Max Brod’un bile, bizzat Kafka’nın açıklamalarıyla, söyledikleriyle nerelere savrulmuş olduğunu bilemeyiz; bu metinlerin anlamına yaklaştılar mı, onlardan uzaklaştılar mı, bunu da bilemeyiz... Kafka ‘kolonisinin’ içinde olmak, oralı olmak anlamına pek gelmez. Çünkü koloninin kurucusu da biraz kaybolmuş gibidir orada. Yolu oraya düşeni bölük pörçük, ilintileri zor kurulur “bilgilendirmelerle” dolaştırıp durur Kafka metinlerinin içinde. Ama bunu yaparken birkaç bakımdan ödüllendirir meraklısını: En başta, eşi örneği az bulunur ince bir ironinin yollarını döşeyerek… Gündelik hayattan stilize edilip ayrılmış sıradan ilişkiler bu öykülerde (metinlerde) öyle bir matematikle bir araya getirilirler ki, daha baştan, bir öykü okumaktan çok bir “sorun, bilmece çözme göreviyle” karşı karşıya getirildiğimiz duygusuna kapılabiliriz.

Kafka metinleri bugüne kadar farklı, değişik, birbirine zıt yorumlara destek vermiş, zaman zaman yorumcuların kendi görüşlerini kanıtlamanın aracına bile dönüşmüştür. Bu metinler, dini açıdan anlaşılmaya çalışılmış, psikanalizci edebiyat anlayışı orada kendince bir şeyler bulmaya kalkmış, Fransa ve İtalya'da daha çok gerçeküstücülük akımlarıyla ilintilenmek istenmiş, sosyalist ülkelerde kimi zaman vize alabilmiş, kimi zaman yasaklara çarpmıştır.

Birer "yap boz"dur bu metinler… Sonsuza kadar bozup kurabileceğiniz sayısız ayrıntı dağarcığı… Okuyana hep bir 'orta' arama, bir merkez kurma ihtiyacı hissettiren elektronlar gibidir bu metinlerin cümleleri; hepsi eşdeğerli, hepsi kendi merkezinin ekseninde dönen kodlar gibidirler. Onları bir merkez etrafında toplamak imkânsızdır sanki…

Tebessüm, şaşkınlık ve yenilgi duygusu arasında gidip gelirken, anlamasak bile anlama serüveninin bir parçası olmanın mutluluğunu yaşarız. Gerçekten de Kafka okurunu birleştiren ortak nokta, bir Kafka okuru cemaati kurabilen etmen budur: Orada herkes "anlamaya çalışan"dır; anlamaya çalışmanın zevkini, edebiyatın bu modernist boyutunu bütün hazzıyla yaşayandır. İşin tuhafı, az sonra olacağı gibi, okur bu metinleri okumaya başladığında, ona hiç de karmaşıkmış gibi gelmez bunlar… Tersine, açık seçik, düz metinler gibi görünürler… Tam da okurun, hiçbir şey anlamasına gerek bırakmayan, neyi anlamadığını bile anlamadan rahatlıkla okuduğu metinlerdir. Ne var ki çok sürmez bu yanıltıcı algı; çeviriden gelmesi muhtemel handikapları bir yana bırakacak olsak bile, her bir cümlenin, ya da kod-biriminin kızağında, Dickens'ın ünlü "Bir Noel Şarkısı"ndaki gibi, hayaletlerin eteklerine tutunup isli, puslu ve de ağırlaştıkça ağırlaşan aysız bir gecede kaymaya başlarız. Romanlarındaki başkişi ya da kişiler, onları gittikçe saran ve bu kişiler bağlamında içine girildikçe anlaşılmazlaşan olaylar, bu yolculukta onlara yaklaştıkça bizden uzaklaşırlar. Kafka'nın öykülerinde ise, durum biraz farklıdır; öykü yapısının sadeliği, kişilerin azlığı, bir ya da iki olayın seçilip yoğunlaştırılmış olması, zaman zaman bu boşlukta süzülüş sırasında ayağımızı bir dama, bir baca kapağına olsun basmamıza fırsat verir… Ta ki, biz yeniden kayana, ayağımızın altındaki zemini yitirene kadar…

Anlatım Tekniği

Dikkatli, hele klasik metinlerin anlatım tekniklerine yabancı olmayan okur, örneğin bir Sefiller'de, yazarın bize, üçüncü tekil kişi dediğimiz anlatıcı tekniğiyle kendi kurduğu dünyayı, hem de elinden gelen her türlü anlatım aracını kullanarak açmaya çalıştığını kabul edecektir. Hugo, Tolstoy, Balzac ve aynı geleneğe giren sayısız yazar, çoğunlukla "her şeyi bilen", geçmişi geleceği tanıyan, okuru hayat üzerinde bilgilendirmek için elinden geleni yapan anlatıcılardır. Tolstoy'da, Dostoyevski'de, "büyük anlatıcı" roman geleneğinde, üslupçu İngiliz yazarlarında bile değişmez bu kural: Ahlakıyla, yaşama tarzıyla, maddi manevi bütün ilişkileriyle, katıldıkları-katılmadıkları, eleştirdikleri-eleştirmedikleri, düzeltmek istedikleri bir dünya vardır onların… Okura, kendi dışlarındaki bir gerçekliği anlatır gibidirler; araya girerler, kahramanların, tiplerin ağzından fikirlerini okura aktarır, onu uyarır, ona yol gösterirler… Dünya görüşleri, hayat felsefeleri, bir başka deyişle ideolojileri, onlara o dünyayı nasıl gösteriyorsa (ya da göstermiyorsa) öyle sunarlar onu. Bu gelenek, "aydınlanma" hareketinin, bilgilendirici, aydınlatıcı eğitim anlayışıyla ilintilenebilir elbette…

Modernizm akımları, zaten aydınlanmacı aklın her şeye bir açıklama getirebileceği inancının çöktüğü, irrasyonel (akıldışı), sezgisel boyutun gerçekliğe ulaşmada devreye girdiği, bireyin "dış" karşısında söyleyebileceği bütünü kapsayan sözlerinin gerilediği akımlardır. Gerçeklik bütün olmaktan çıkmış, ayrıntı önem kazanmış, bütün, tek'in iç dünyasının yansımalarında parçalanmıştır (resimde, şiirde vs).

Kafka'yı bu gelenek içinde bir anlatıcı olarak değerlendirmek istersek, onun anlatı tekniğinin, yazarın söyleyecek sözünün -bir anlamda- kalmamasına bir işaret olduğunu söylemek mümkündür. Aydınlatıcı, her şeyi bilen, dünyalar yaratıp bozan auktoriyal yazarın karşısında Kafka (başka birkaç örnekte olduğu gibi) aradan çekilmiş yazar'a örnektir. Üçüncü tekil kişi (auktoriyal) bir anlatıcı vardır görünürde… Size sözgelimi Açlık Cambazı'nın en azından kafesteki durumu hakkında bir yığın ayrıntılı bilgi verir, ama işte bu bilgiler, cümlelerin kendileri hakkındaki bilgilere benzerler; kendi dışlarındaki bir gerçekliğe zor götürürler okuru; 'Dönüşüm' (Değişim)de, insanın nasıl olup da bir böceğe dönüşebildiğine ilişkin soruyu size sordurmayacak kadar kendi dünyalarını kuran cümlelerdir bunlar.

Çünkü: Yazarı arasanız da, yazar, sizi bilgilendirmeye pek de gönüllü değildir aslında. Size doğru dürüst cevap verecek kimse yoktur ortada. Yazar yazılı metni masasında unutup gitmiştir, ya da size bırakarak!

Nasıl yapar Kafka bunu? Anlatımı kişilerinden, figürlerinden birinin perspektifine teslim ederek: Çok önemlidir bu… Dikkatli okur, romanlara kadar gitmeden, Ceza Sömürgesi'nde bile bu 'tekniği', yazarın saklambaç oyununu yakalayabilir. Onun figürleri birbirleri hakkında düşünür, birbirlerini ve 'dünyayı' (okur adına) görür, algılarlar. İşte, metnin içindeki kişinin algı dünyasına hapsedilmiştir okur, yazarın algı dünyasına değil. Şöyle bir benzetme de yapılabilir: Okur, öykünün içindeki figürlerin sırtına binmiş, onlarla gezmekte ya da savrulup durmaktadır. Kör Odipus'un koluna girmiş küçük Odipuslar… Yol gösterici tanrıların dinlenmeye çekildiği ya da zaten yollarını şaşırdığı bir cehennem…

Açlık cambazını denetleyen bekçilerin, "her nedense birer kasap" olduğunu öğreniriz. Benzer bilgilendirici cümleler de vardır; ama bir kez tuzak kurulmuştur işte… Kafesin dibinde nöbet tutanlar niçin kasaptır? Bir anlamı var mıdır bu kodun? Cevap almak için yazarı boşuna ararsınız, üstelik öykünün sonunu beklemeniz de bir işe yaramaz. Zaten yazar size bir açıklama yapsa bile, 'kasap' örneğinde olduğu gibi, sözde aydınlatmaya çalıştığı gerçeği büsbütün bulandırmaktan öte bir işlevi olmayacaktır onun söylediklerinin… Kaldı ki biraz zorlarsak, öykülerdeki birçok nesnel bilginin, gene öyküdeki birinin algısına bağlanabileceğini, yazardan çok onun düşüncesiyle ilintilenebileceğini görürüz. Bu 'yazarı saklama' tekniğinin, metinlerdeki, gördü, işitti, sandı, fark etti, umdu… vb. eylem sözcüklerinin bolluğunun bir belirtisidir. Dünyayı öyküdeki figürlerden birinin algı dünyasına indirgemenin kaçınılmaz yoludur bu… Bir "galiba öyle sandı, öyle algıladı" hali…

"Kafka kolonisi" dedim ama bunlara "çember metinler" de denebilir. (Bkz. Metinlerle Söyleşi, Prof. Dr. Şara Sayın, Multilingual, 1999; kitaptaki metinler arasında, mutlaka okunmasını tavsiye edeceğimiz çok işlevsel "Kafka" denemeleri olduğunu hatırlatalım!) Anlatıcının aradan çekip gittiği yerde, öykünün (romanın) kişileri ile o kişilerin koluna tutunmuş okur, bir ayrıntıdan ötekine, bir labirentten ötekine savrulup dururken, çember hareketi içinde dört duvar arasında dolanıp durur… Bu, gittikçe daha çok dışa kapanan 'coğrafyada', tarihsel gerçeklikten iyice kopar kişi ve de

okur... İnsan ilişkileri, sosyal çevre, hep bu kurmacanın içinde moleküllerine ayrılıp ayrılıp yeni, tuhaf oluşumlar kurarlar… Dünya kapının hemen önünde kalmış gibidir; ne heyecan verici bir ses, ne insan psikolojisine uygun bir tepki, ne de doğa vardır orada (Kafka romanlarının ve öykülerinin çok belirgin bir özelliği, kişilerin bildik insan tepkileri göstermeleri bakımından psikolojik, karakter belirleyici boyuttan da yoksun oluşlarıdır. Ne iyi, ne kötü, ne ahlaklı ne de ahlaksız nitelemesini yakıştırabilirsiniz onlara. İçlerinde bulundukları duruma tepkiler veren kuklalar gibidirler. Bu da bizi 'anlatının' klasik 'karakter' boyutundan yoksun kılar)…

Anlatıların Yapısını 'Sökme' Girişimi

Şimdi, bu genellemelerin ardından, bu kitaba aldığımız metinlerle birlikte başka birkaç öykü ve romana şöyle bir değinip, bir "yapı analizi" yapmayı deneyebiliriz: "Sökme" deyişim, bilerek; çünkü sonuçta metinleri bir anlam etrafında toplama gibi bir amacı hiç taşımıyor. Zaten bu, az önce söylediklerimizin de inkârı anlamına gelebilir. Gene de, metinlerin üzerine gitme konusunda okuru biraz daha kışkırtıcı bir yol izleme hakkımızı kullanmaktan çekinmiyoruz. Yukarıda değindiğim, değerli hocamın metinleri gibi, başka sayısız metin, 'Kafka kolonisine' giden yolun taşlarını nasıl biraz döşeyecekse, tersine, bu tip yapı analizleri de hem o öyküleri, romanları, hem de bunların üstüne yazılanları değerlendirmeye katkıda bulunabilecektir. Çünkü: Kafka, başka kimi örneklerde olduğu gibi, ikincil literatür dediğimiz, "metinler üzerine yazılanların" oluşturduğu birikimin de okurun başına bela kesildiği bir üretimin sorumlusudur!

Düzen; Düzenin Bozulması;

Düzenin Yeniden Kurulması

Hemen hepimizin çok iyi tanıdığı klasik Hollywood sinemasının öyküsünde, dramatik yapı, üç basamaklı bir gelişme gösterir: Başta bir düzen vardır, bir aile düzeni, birbirini seven iki kişi, huzurlu bir kasaba, yolunda giden gündelik hayatın göbeğinde bir iş ilişkisi vb… Derken ortaya çıkan beklenmedik bir durum (kişi/etmen) bu düzeni bozar, sarsar, dağıtır. Başkahraman bir tür kriz durumuna sürüklenir: Bu ikinci evre, kahraman

için bir sınav, öğrenme, olgunlaşma evresidir de… Üçüncü evrede zorluklar halledilir, kriz çözülür, baştaki ‘düzen’ daha da sağlam kurulur…

Bu şemayı kullanarak Kafka ‘anlatısına’ döndüğümüzde şunu görürüz ki, gerek iki büyük romanında (Dava, Şato) gerekse öykülerinin çoğunda, onun ‘figürleri’ (kişileri), kendilerini hemen hep bu ikinci evre’nin, düzenin bozulmak üzere olduğu bir aşamanın önünde bulurlar. Dava’nın hemen girişinde, birilerinin Joseph K.’ya iftira etmiş olma olasılığını hatırlatır yazar bize, öyle ki, Joseph K. bir sabah, “kötü” bir şey yapmadığı halde tutuklanır. Dönüşüm’ün (“Değişim”in) hemen girişinde, Gregor Samsa, odasında uyandığında, kendini bir böceğe dönüşmüş olarak bulur. Şato’da kadastrocu, bir köprünün başında durmuş, karın, sisin içindeki Şato’yu görmeye çalışmaktadır. O da, az önce sözünü ettiğimiz ikinci evre’nin hemen ağzındadır. Açlık cambazı zaten en baştan, o kafesin içindedir. Ceza Sömürgesi’nde araştırmacı gezgin, hemen infaz yerinde ve bizimle birlikte öyküye girer…

Kimin, neyin, niçin, hangi koşullarda zorlaması, hangi nedenler sonucu, klasik anlatının “kriz” dediği, Kafka anlatısı içinse varoluşun biricik ‘ortamı’nı oluşturan aşamada kendini bulduğunu hiç öğrenemeyiz. Klasik anlatı şemasında bu aşama bir olgunlaşma, (sözde de olsa) hayatı tanıma aşamasıyken, Kafka anlatısında değişmez bir durum, bizatihi, olup olabilecek dünyanın kendisi gibidir… Böyle olunca da, onun figürleri, oradan geriye, sözde bir zamanlar varolmuş o ilk düzene atıflar yapıp özlemler çekseler de, ne o düzenin nasıl bozulduğunu, ne de niçin özlendiğini anlayabiliriz... “Eskiden”, “bir zamanlar” durumu şimdiki durum değildir. Ne anlamda? Açlık cambazının gösterisine ilginin çok büyük, eski komutan döneminde infaza duyulan merakın sınırsız olması anlamında… Şimdi artık olmayan bir şeyin olduğu bir durumdur eski düzen…

‘Geçmişin’, o şimdi’ye (olayların geçtiği döneme) göre, öykünün figürünce yeğlenir, tercih edilir ya da özlenir hali, önceki durumu ‘olumlu’ kılmaya yeter mi? Ya da şöyle soralım: Karşımızda objektif bir “daha iyi olma” durumu, objektif bir “düzen” değil de, öykünün kişisinin algısına ve belli bir kaygısına göre “daha iyi olan” bir önceki evre mi vardır? Öyleyse kişi, algıladığı, ama pek anlam veremediği ya da kolay anlaşılamayacak nedenlerle yeğlemez göründüğü, ama içinde örümcek ağına takılmış gibi

debelendiği bir “duruma” sürüklenmiştir. Anlatının kendi kurmacasının (kurgusunun) mantığında tercih edilir bir önceki durumdur bu; böyle bir ilk “özlenebilir” durumun olmadığını, Hüküm öyküsünün girişindeki o yüzeysel, ahenkli, mutlu atmosfer betimlemesinden de çıkartabiliriz: En güzel ilkbaharlardan birinde, güzelim bir pazar günü öğle öncesinden söz edilir: Tıpkı David Lynch’in Blue Velvet filminin girişinde olduğu gibi… Huzur içinde, güneş ışığına boğulmuş bir kasaba evi… Çiçekler, öten kuşlar, mutlu itfaiyeciler. Lynch bize bu girişi, aynen filmin sonunda olduğu gibi, kurmaca, düşsel, imkânsız bir düzen durumu olarak sunar. Öylesine abartılı bir huzurdur ki bu, tıpkı cennet gibi düşsel ya da zaten imkânsız... Hüküm öyküsünün girişindeki bu düşsel huzur ortamı da, çok geçmeden silinip gidecektir. Çünkü öykünün figürü (kişisi) zaten oldum olası o ikinci evrede yaşamaktadır… Petersburg’da yaşadığı su götürür arkadaşına yazdığı mektuplarla ayakta durmaya çalışarak…

Zaman/ Değişme/ Gelişme?

Ceza Sömürgesi’nde ve Açlık Cambazı’nda zaman, art arda gelen zincirleme sekansların oluşturduğu bir süreçten çok, bir ‘durum’dur. İnfaza ve cambazın aç kalmasına duyulan ilginin azalması ilişkisinde, bir “bir zamanlar” ve “şimdi” durumu oluşur. Ama gerçek bir geçmiş ve şimdi süreci, bir zaman duygusu yaşamayız bu öykülerde ve öteki anlatılarda…

Zaman, “yasanın önünde” bekleyen taşralı adamı yaşlandırır, ama kapıda bekleyen bekçide en ufak bir değişiklikten söz edilmez… Kafka’da, taşralı adamı kuşatan bir durumdur zaman; gerektiğinde getirdiği sonuçlar vardır (ilginin azalması, taşralı adamın yaşlanması, Hüküm’de babanın ağzında diş kalmaması), ama kendisi yoktur… Pazar günü öğle öncesi, bir ilkbahar, o gün öğleden sonra, çok sonraları, yıllar sonra gibi ifadeler, hemen hep zamanın süreçleri içinden kopartılmış durumlara işaret ederler. Bu nedenle olacak, sonsuz bir zamana yayılmış gibidir Kafka anlatıları. Zaman iyice genleşip “süreç” olma özelliğini yitirmiştir. Belki şöyle de söylenebilir: Kafka figürleri (kişileri) aynı durumda (anda) farklı zaman düzlemlerinde yaşadıkları için (de), ortaya hayaletimsi bir dünya çıkmaktadır. (Zamanın bu oyunu, çevirilere de güçlük çıkarmaktadır: Açlık Cambazı’nda, tekrarları anlatan, ‘ederdi, yapardı, olurdu, derdi...’ cümlelerinden, di’li geçmiş zamana ‘etti, yaptı, oldu, dedi...’ geçişlerde, çevirmen arkadaşımızın zorlanmaları boşuna değildi.)

Mekân

Üst üste binmiş zamanların ya da genleşmiş, yayılmış bir zamansal boşluğun içine fırlatılmış kişi, kendini gene bir ‘durum’ olarak tanımlayabileceğimiz bir mekânın ya da mimarinin içinde bulur (Açlık cambazının kafesi; tropikal, kıraç, ama coğrafi bölgesi belirsiz, bir tür territorium incognito’da [bilinmeyen bölgede] suçunu mahkûmun bedenine kazıyan bir infaz makinesi; ünlü Trapez Cambazı öyküsünde hayatın biricik mekânına dönüşmüş ip vb…). Mekân labirentleşmiş, kudretlilerin, iktidarın kişiye kapalı ‘yüksek mimarisi’ ile alttakilerin hareket ettikleri labirent olmak üzere, güç ilişkisine göre ikiye bölünmüştür. Şato’da, güçlüler, şatonun içindedirler… Dava’da localardakiler, aşağıdaki Joseph K.’ya tepeden bakarlar… Yasa önündeki bekçi ayakta dururken, taşradan gelen adam bir iskemleye çöker… Aynı mekânda bile bir üst-alt ilişkisi kurulur… Yasa’nın yayıldığı yüksek mekân sınırsız gibidir; kapıların kapıları izlediğini öğreniriz kapı bekçisinden. Hüküm’de babanın, arkadaki odasında yatağın içinde dikilip bir eliyle tavana tutunarak dengelendiğini okuruz; karanlık, izbe arka odada, gücün temsilcisi baba, devleşip oğluna üstten bakar…

Fakat mekân kolayca konturlarını ya da insana ‘yer’, güven sunma işlevini de yitirebilir… Dava’da, avluların etrafına yayılmış yoksul evlerinden birinin içinde, K.’nın karşısına duruşma salonu çıkar. ‘Dönüşüm’de (Değişim) Gregor’un bildik odasında, Gregor bir böcek olarak uyanır. Mekân artık eski boyutlarında görünmez ona… Odanın eşyası, bu yeni varoluş haline destek olmaktan çok, engeller çıkarır. Yuva adlı öyküde, mekân toprak altıdır. Ceza Sömürgesi’nde eski komutanın mezarı, bir çayevinde, duvarın hemen dibindeki bir masanın altındadır. Koruyucu yuva-mekân gitmiş, yerine tekinsiz güçlerin kol gezdiği, iktidarın, gücün keyfine göre değiştirebildiği tuhaf bir tiyatro sahnesi gelmiştir... Kafka kişisinin mekânı, bildik mimari ve fiziksel özellikleri kolayca kaybedebilen ya da temsil etmeyen bir ‘varoluş durumudur’ da diyebiliriz. Çünkü, ‘sahne’ de sonuçta bir durumdur. Zaman-mekân sahneleşip bir kıyamet ortamı kurmuşlardır. Sahne, o sözünü ettiğimiz ikinci evre’nin kendisidir. Yabancılaşmışlığın oyununun sergilendiği yer de diyebiliriz buna belki. Ama başta da söyledik, bu evre’ye sadece giriş vardır, oradan çıkış yoktur… Öyleyse ‘yabancılaşma’ bir kıyamet durumudur; tarih dışı, zaman üstü, hiç değişmeyecek bir durum…

Bu “ikinci” dediğimiz, ama Kafka’da “tek” olan varoluş durumu, bu sahne, figürlerin (kişilerin) biricik özgürlük imkânını da temsil eder. Özgürlüğün gerçekleşebileceği biricik yer, bir ipin üstü, bir kafesin içidir; orada biraz saygı ve hayranlık uyandırarak, rahatsız edilmeden aç kalabilmektir özgürlük. Varoluşunu kendi bildiği yoldan gerçekleştirmektir... Ne var ki, “kendinde” bir özgürlük değildir bu, hep bağımlıdır; öteki, dış olmadan kendi başına anlamını kaybeden bir varoluş hali vardır karşımızda. Ceza Sömürgesi’nde subay infazın anlamını ve işlevini gezgine anlatmak için yırtınır; açlık cambazı, gerçekten de hiçbir şey yemediğine çevresindekileri inandırmayı başaramaz; Hüküm’de, Georg’un varoluşu, Petersburg’daki ‘arkadaşına’ bağlı gibidir. Gregor, Dönüşüm’de, en büyük özgürlüğünü, böcek kimliğinde yaşar aslında… Demek ki özgürlük, bu bağımlılık ilişkisinde daha baştan mutlak bir durum olmaktan çıkmıştır. Özgürlük, gerçekliğin bildik bütün bağlarından kopuk, öznel-sınırlı bir bilinç durumu olarak, ama sadece geçici bir durum olarak vardır. Dönüşüm’de, Gregor’un böcek kimliğini kimse önemsemediği gibi, buna pek şaşıran da olmaz; işe gidemeyişi asıl kaygıyı oluşturur dışarıdakiler için. Açlık cambazı aç kalışına ne anlam verirse versin, dış (dünya) ona kendi kaba gerçekliğinden bakar; özgürlüğünü (varoluş anlamını) ortadan kaldırır. Hüküm’de, baba, oğlunun Petersburg’daki arkadaşının varoluşunun göbeğine bomba atar sanki, arkadaşı Rusya’ya dağılır, silinir, dükkânı yağmalanır, malları parçalanır, gaz muslukları havalarda uçuşur; kendi varoluşunu (özgürlüğünü) bu yansımasıyla birlikte ayakta tutan oğula, ölmek kalır sadece. İnfaz subayı varoluşunu (özgürlüğünü) infaz makinesine endekslemiştir. Bu bağımlılık ilişkisinde makine itibar görmeyince, onun da varoluş nedeni ortadan kalkar (özgürlüğü de)…

Elbette bilincin nesnel gerçekliği kavrama yetersizliğinden ötürü bir kendi içine kapanması ve steril bir duruma sarılması, sonuçta da yenilmesi gibi bir ilişki vardır karşımızda… Kişi varoluşunu, özgürlüğünü, gerçekliğin çok sınırlı, ayrıntısal bir parçası üzerine kurup orada tanımlamaya çalışır. Dolayısıyla da bir kısırdöngü çıkar karşımıza; aç kalma gibi bir inatlaşma çevresinde dönüp dolanır hayat. Kendini mi, müfettişi mi, yoksa okuru mu aldattığı belli olmayan bir sonuç cümlesinde, açlık cambazı, tadı hoşuna gidecek, beğenebileceği bir yiyecek bulamadığı için bu yolu seçtiğini söyleyecektir. Aynı cümleyi, “Ben varoluşumu (özgürlüğümü) ancak bu

yoldan gerçekleştirebileceğimi düşündüm,” cümlesiyle de değiştirebiliriz sanırım. Sonuç değişmez. Topaç öyküsünde düşünür, dönen topacı durdurup eline almaya kalktığı anda, o topaç artık topaç olmaktan çıkar. Onun bilgisi de, dönen topacın asıl bilgisi değildir artık. Bir kopartmadır bu bilgi, bir anın bilgisidir, daraltılmış bir bilincin bilgisi...

En başta söyledik, Kafka anlatıları, genellikle anlatıcının aradan çekildiği bir teknikle sunuluyordu. Yoksa Kafka bizi o topacın üstüne mi oturtuyor? Onunla birlikte döndüğümüz için onunla birlikte, elektronlaşmış, bağımsızlaşmış cümlelerle, ifadelerle, sözde açıklamalarla, sözde yorumlarla fır dönüp duruyoruz galiba... Ya da: Öykü, roman dönüp duruyor karşımızda, bir o yüzünü gösteriyor, bir bu yüzünü… Başın-sonun olmadığı bir sonsuzluk durumu mudur bu anlatılar? “Bütün” hakkında bilgi verebileceğini düşünen ‘aydınlanmacı’ anlatı geleneğinin ortadan kalktığı bu modernist uçta, yazar, metni sırf kendi canını kurtarmak için kurduğu bir özgürlük alanı olarak, hayatın ağırlığı karşısında bir son çare olarak işlevselleştirmiş olamaz mı?

İletişim

Kafka metinlerini, sosyal dünyayı bir iletişim sistemi olarak, bir dil ilişkisi olarak anlamaya çalışarak da okumak isteyebiliriz. Toplumun/genelin refah ve mutluluğunun, bireyin/tekin de refah ve mutluluğu anlamına geleceği biçimindeki aydınlanmacı idealin çökmesine; bu ideali cisimleştirme iddiasındaki modern devletin belli bir sınıfın tahakküm aracına dönüşmüş olmasına ve aydınlanma aklının, yerini “tutulmuş” bir akla bırakmasına bir estetik tepki, buna denk bir ruh halidir modernizm. Modern devlet, toplum ve birey adına, şiddeti hukuk üzerinden tekelleştirmiş, bölüşümü düzenleyen devlettir de. Bu tekelleştirme, bireye, işlevi ve anlamı devlette saklı bir tahakküm olarak yansır. En azından Kafka’da hukukun, hukuk normlarının ve ilkelerin temsili olan modern devlet, normu mutlaklaştırıp soyutlaştırmıştır. Dava’da, görünmeyen mahkeme, bütün mekanizmalarıyla, soyut, mutlak bir normun (adaletin) temsilcisine dönmüş, hatta hayatın bütün öğeleri, bankadaki sıradan memurdan çamaşırhanenin arka odasına, bu mutlağın hizmetindeki mekanizmanın aksamı olup çıkmıştır. Dava’nın küçük bir modeli de Ceza Sömürgesi olsa gerekir. Subay, artık üzerinde çizim mi, yazı mı bulunduğu

belli olmayan eski kâğıtlar üzerinde, bu ele geçmez ‘normlar’ toplamının bir zamanlardaki anlamını arar gibidir.

Normun tahakkümü, bireye en başta dil olarak yansır. Kafka figürü, tahakkümün kendisine dille yansıyışına dille cevap veremez; çünkü bu dili anlamaz. Ceza Sömürgesi’nin mahkûmu adeta dilsizdir. Kişi, aslında bu tahakkümün dilini konuşanların tahakkümü altına girer. Görünmeyen mahkemenin (Dava) dili, Hüküm’de babanın dili olur. Figür (kişi) süper-ego’nun (mahkemenin, babanın, subayın vb.) dilinin tahakkümü altındadır. Özgür olmak isteyen Georg babanın diliyle konuşmak zorundadır. Özgürlüğün yok edilmesi, özellikle bilim-kurguda boşuna dilin geçersizleşmesi anlamına gelmez. Uzaylılar en başta iletişim sistemlerimizi bozarlar bu dünyaya inince. Kafka kişisi de, süper-egonun dilini paylaşamaz, anlamaz; tam bir iletişim yalnızlığı içindedir ve belki de kendisini anlamayacakları için açlık cambazı, dışa (okura) anlayabilecekleri, işlevsiz bir cümle sunar: Tadını beğendiğim yiyeceği bulamadım, diye. Belki de Kafka, kendi diliyle kurduğu bir evrene bundan sokmaz bizi; özgür olduğu biricik dünyaya…

Çeviriye Gelince

Buradan bakıldığında, üslup olarak edebiyat olmayan bir edebiyat, felsefenin öyküleşmesi desek yerinde olur bu metin ve hazırladığımız diğer metinler için. Her yönden daraltılmış bilincin, yazarın sıvışıp gittiği bu dünyanın, kuru, matematiksel anlatımından rahatsız olmuş olanlar vardır: Bizdeki Kafka çevirileri, özgün metinlerde olmayan bir devriklik, bir hareket, hatta biraz tat kazanmıştır. Çevirinin bize oyunu mu, yardımı mı, artık bilinmez. Ama elinizdeki metnin okuru olarak bir bakıma yepyeni bir “Türkçe’deki Kafka” ile karşılaşacaksınız sanırım. Çeviri anlayışına biraz da aykırı bir yol izleyerek, bu dört metni, özgün dildeki (Almanca’daki) sözdizimsel yapılara, oradaki kuru-matematiksel kurguya yakın düşürmeye çalıştı çeviren arkadaşımız. Bu bir çeviri önerisi, her metin gibi, Kafka metinlerinin de sayısız çevrilme imkânından sadece biri. Çevirinin her adımında bize danışan, bu alanda adını duyuracağından emin olduğumuz genç arkadaşımızın kendi gerekçeleriyle tercihi…

Gelecek her türlü eleştiriyi sevinçle karşılayacağımızı şimdiden belirtelim. Her eleştiri, bu metinlerin derinlemesine okunduğuna bir işaret

olarak, bizi bir kat daha sevindirecektir.

Veysel Atayman

Aralık 2003, İstanbul

CEZA SÖMÜRGESİ

“Kendine özgü, benzeri olmayan bir aygıttır bu,” dedi subay gezgine ve kuşkusuz çok iyi tanıdığı aygıta neredeyse hayranlıkla baktı. Gezgin, komutanın, itaatsizlik ve üstüne hakaretten hüküm giymiş bir askerin infazında hazır bulunması teklifini sırf nezaketen kabul etmişe benziyordu. Bu infaza ilgi, ceza sömürgesinde de pek o kadar fazla değildi. Sonuçta, bu küçücük, derin, kumluk ve her yanı çıplak yamaçlarla çevrili vadide, subay ile araştırmacı gezgin dışında, geveze, budala, saçı başı darmadağın mahkûmdan ve bu mahkûmun boynuna, ayak ve el bileklerine takılmış –ara zincirlerle birbirine tutturulmuş küçük zincirlerin bağlı olduğu– diğer bir ağır zinciri tutan askerden başka kimsecikler yoktu. Üstelik mahkûm köpek gibi itaatkâr görünüyordu, öyle ki, insan onu etraftaki tepelerde serbestçe gezinmeye salabilir, infazı başlamak üzereyken de, bir ıslık çalarak geri getirebilirdi sanki.

Gezgin aygıtı pek fazla merak etmiyordu; subay kâh derinlemesine toprağa gömülü aygıtın altına girerek, kâh üst kısımları gözden geçirmek için merdivene çıkarak son hazırlıkları yaparken, gezgin, neredeyse gözle görülür bir ilgisizlikle, mahkûmun arkasında bir aşağı bir yukarı dolanıp duruyordu. Aslında bunlar bir makiniste bırakılabilecek işler olduğu halde subay, belki aygıta olan fanatik bağlılığından, belki de başka sebepler yüzünden, bu işleri yabancı ellere emanet edemediği için, işi büyük bir şevkle bizzat yapıyordu. “Şimdi her şey hazır!” diye bağırdı nihayet ve merdivenden indi. Feci yorulmuştu; ağzından derin bir nefes aldı ve üniformasının yakasına iki ince kadın mendili sıkıştırdı. Subayın umduğunun aksine, aygıt hakkında bir şeyler sormak yerine, “Bu üniformalar tropikal bölgeler için ağır,” dedi gezgin. “Çok doğru,” dedi subay ve yağlanıp kirlenmiş ellerini orada bulunan bir su kovasında yıkadı, “ama bu üniformalar bizim için vatan demektir; vatanımızı yitirmek istemeyiz. Hele şu aygıta bir bakın,” diye ekledi hemen ardından; ellerini bir havluya kuruladı ve bir yandan da aygıtı işaret etti. “Buraya kadar el emeği gerekiyordu, ama bundan sonrasında aygıt kendi kendine çalışır.” Gezgin, onaylar gibi başını sallayıp subayın peşinden yürüdü. Subay herhangi bir aksiliğe karşı kendini emniyete almaya çalışıp, “Elbette arada aksamalar da oluyor, gerçi bugün olmayacağını umuyorum, ama gene de

her türlü ihtimale hazırlıklı olmak lazım, çünkü aygıtın on iki saat aralıksız çalışması gerekiyor! Aksaklıklar çıksa bile, bunlar ufak tefek şeyler olacaktır ve hemen giderilecektir.”

“Oturmaz mısınız?” diye sordu sonunda, üst üste yığılı duran hasır sandalyelerden birini çekip alarak ve onu gezgine uzattı; gezgin bu teklifi reddedemedi. Şimdi içine göz ucuyla şöyle bir baktığı bir çukurun kenarında oturuyordu. Çukur fazla derin değildi. Bir yanında kazılıp çıkarılmış toprak yığını, diğer yanda da aygıt duruyordu. “Komutanın size bu aygıt hakkında daha önce herhangi bir açıklama yapıp yapmadığını bilmiyorum,” dedi subay. Gezgin eliyle, ne anlama geldiği tam belli olmayan bir işaret yaptı; subayın canına minnetti bu, böylece artık aygıtı kendisi anlatabilecekti. “Bu aygıt,” dedi krank kollarından birini tutup ona dayanarak, “bizim eski komutanın icadıdır. Ta ilk denemelerinden itibaren ben de çalışmalara katıldım ve her şey tamamlanana kadar da işin içinde yer aldım. Ama bu buluşun onuru tamamen ona aittir. Bizim eski komutan hakkında bir şey duydunuz mu? Duymadınız mı? Hımm! Ceza sömürgesindeki bütün tesislerin onun eseri olduğunu iddia edersem hiç de abartmış olmam. Biz dostları, daha o öldüğünde, ceza sömürgesinin bütün kuruluş tarzının –eski komutandan sonra gelecek komutanların, kafalarında binlerce plan bulunsa dahi en azından uzun yıllar boyunca eskinin hiçbir şeyini değiştiremeyecekleri kadar– kendi içine kapalı bir bütün oluşturduğunu biliyorduk. Tahminimiz doğru çıktı, yeni komutanımız bunu kabul etmek zorunda kaldı. Ne yazık ki siz eski komutanımızı tanıyamadınız! Ama...” deyip duraksadı, “ben gevezelik ediyorum, oysa işte onun aygıtı gözümüzün önünde duruyor. Gördüğünüz gibi aygıt üç bölümden oluşuyor. Zamanla her bölüm için halk ağzında değişik isimler ortaya çıktı. Alttaki bölüme ‘yatak’, üsttekine ‘yazıcı’ ve şu ortadaki serbestçe hareket edebilen parçaya da ‘tırmık’ deniyor. “Tırmık mı?” diye sordu gezgin. Pek dikkatli dinlememişti subayı, bu hiç gölge düşmeyen vadide güneş son derece etkili oluyor, insan düşüncelerini güç bela topluyordu. Üzerindeki o apoletlerden ağırlaşmış, her yanından kordonlar sarkan, dar, resmi üniformasıyla görevini heyecanla anlatan, ayrıca konuşurken bir yandan da elinde tornavidayla aygıtın üzerinde sağda solda bir vida sıkıştıran subay, gezgine daha da hayranlık uyandırıcı geliyordu. Asker de gezginle aynı duyguları taşıyor olmalıydı. Mahkûmun zincirini her iki bileğine dolamış, eliyle tüfeğine dayanmış, başı öne eğik duruyor ve

hiçbir şeyle ilgilenmiyordu. Bu durum gezgini şaşırtmıyordu, çünkü subay Fransızca konuşuyordu ve askerin de mahkûmun da kesinlikle tek kelime Fransızca bilmedikleri muhakkaktı. Elbette böyle olunca, mahkûmun subayın açıklamalarını gene de dinleme çabası iyice göze batıyordu. Bir tür uykulu inat ve ısrarla, subay o an nereyi gösteriyorsa oraya bakıyor, gezgin, subaya bir şey sorarak onun sözünü kestiğinde ise, subayın gözlerini takip ederek bakışlarını gezgine çeviriyordu.

“Evet, tırmık,” dedi subay, “bu isim gayet uygun. İğneler tıpkı bir tırmıktaki gibi sıralanmıştır; işleyişi de, her ne kadar belirli bir alanda ve daha estetik olsa da, tırmığınkiyle aynıdır. Neyse, birazdan anlarsınız. Mahkûm işte buraya, yatağın üzerine yatırılır. Anlayacağınız, çalıştırmadan önce aygıtı size tanıtmak, işleyişini daha sonra göstermek istiyorum. Böylece işleyişini daha iyi takip edebilirsiniz. Ayrıca yazıcıdaki çarklardan biri de iyice yalama olmuş; çalışırken öyle çok gıcırdıyor ki, konuşmak, birbirini anlamak pek mümkün olmuyor. Ne yazık ki yedek parçalar buralardan zor temin ediliyor. Neyse, dediğim gibi, işte şu gördüğünüz, yatak. Üzeri tamamen pamuk bir tabakayla kaplanmıştır; böyle yapılmasındaki maksadı daha sonra anlayacaksınız. Mahkûm bu pamuk tabakasının üstüne yüzüstü ve elbette çıplak olarak yatırılır; işte şunlar da mahkûm sıkıca bağlanabilsin diye kullanılan kayışlar; şu eller için, şu ayaklar için, şu da boyun için. Şurada, yatağın baş tarafında, yani demin söylediğim gibi mahkûmun yüzükoyun yatırıldığı yerde, adamın tam ağzına girecek şekilde kolayca ayarlanabilen küçük bir keçe tıkaç var. Bunun kullanılmasındaki amaç, adamın bağırmasını ve dilini ısırmasını önlemektir. Tabii ki mahkûm keçeyi ağzına almak zorundadır, yoksa oradaki kayış boynunu kırar. “Demek bu pamuk ha?” diye sordu gezgin öne doğru eğilerek. “Evet, elbette,” dedi subay gülümseyerek, “dokunup kendiniz bakın.” Gezginin elini kavrayıp, yatağın üzerinde gezdirdi. “Özel olarak hazırlanmış bir pamuktur, bu kadar farklı görünmesi bu yüzden; ne işe yaradığını anlatmaya, daha sonra sıra gelecek.” Gezginin aygıta ilgisi az da olsa çekilebilmişti; gözlerini güneşten korumak için elini siper ederek başını yukarı kaldırıp aygıta baktı gezgin. Kocaman bir yapıydı bu. Yatak ile yazıcı aynı boyutlardaydı; koyu renk iki sandığı andırıyorlardı. Yazıcı yatağın yaklaşık iki metre üstüne monte edilmişti; ikisi de, güneşte neredeyse ışık saçan, dört pirinç çubukla köşelerinden bağlanmıştı. Yatakla yazıcı arasında, çelik bir bandın üzerinde de tırmık salınıyordu.

Subay gezginin önceki umursamazlığını neredeyse hiç fark etmemişti; buna karşılık şimdi uyanmakta olan ilgisini algıladığı belliydi, bu yüzden gezginin, rahatça gözlem yapabilmesine zaman tanımak için açıklamalarına ara verdi. Mahkûm da gezgini maymun gibi taklit ediyordu; ancak elini gözüne siper edemediği için gözleri kamaşarak, yukarı doğru baktı.

“Pekâlâ, şimdi adam yattı,” dedi gezgin ve oturduğu sandalyede geriye yaslanarak bacak bacak üstüne attı.

“Evet,” dedi subay, şapkasını biraz geri itip eliyle ateş gibi yanan yüzünü sıvazlayarak, “şimdi dinleyin! Yatağın da, yazıcının da kendi elektrikli bataryaları vardır. Yatak kendi bataryasını kendisi kullanır, yazıcıdaki batarya ise tırmık içindir. Adam bağlanır bağlanmaz, yatak harekete geçer. Hem sağa sola, hem de yukarı aşağı, küçük ama süratli titreşimlerle hareket etmeye başlar. Benzeri aygıtları sanatoryumlarda görmüşsünüzdür; ancak, bizim yatağın hareketleri tam bir kesinlikle hesaplanmıştır, çünkü tırmığın hareketleriyle bire bir uyum içinde olmak zorundadır. Ama, verilen infaz kararının yerine getirilme işi asıl tırmığa bırakılmıştır.”

“Peki, karar ne?” diye sordu gezgin. “Bunu da mı bilmiyorsunuz?” dedi subay hayretle ve dudaklarını ısırdı. “Sırasıyla anlatmıyorsam kusura bakmayın, çok özür dilerim. Anlayacağınız eskiden bu açıklamaları yapmak komutanın âdetiydi, ama yeni komutan bu onurlu görevden feragat etti; oysa böylesine önemli bir ziyaretçiye ve…” –gezgin kendisine yapılan bu iltifatı bir el hareketiyle geri çevirmeye çalıştıysa da subay sözlerinde ısrarlıydı– “böylesine önemli bir ziyaretçiye kararın yerine getiriliş şekliyle ilgili bilgi vermemek… Bu da yeni çıktı…” Ağzından kötü bir söz kaçacaktı ki kendini tuttu ve sadece, “Bana bundan söz edilmedi, suç benim değil,” dedi. “Üstelik bizdeki infaz biçimlerini en iyi şekilde açıklayabilecek tek kişi benim,” dedi sonra ceketinin iç cebini işaret ederek, “Bakın, burada eski komutanın yaptığı çizimler var.”

“Komutanın kendi yaptığı çizimler mi?” diye sordu gezgin. “Her işten anlıyordu ha? Asker, yargıç, mühendis, kimyager ve teknik ressam, öyle mi?”

“Kesinlikle,” dedi subay sabit ve düşünceli bakışlarla, başını ‘evet’ anlamında sallayarak. Sonra ellerini yoklar gibi gözden geçirdi; elleri ona, çizimlere dokunabilecek kadar temiz görünmedi. Bu nedenle tekrar kovaya

gidip ellerini yıkadı. Ardından, deriden yapılmış küçük bir evrak mahfazası çıkarıp, “Verdiğimiz cezalar kulağa pek öyle sert gelmez. Mahkûm hangi yasayı çiğnemişse, bu, bedenine tırmıkla yazılır. Örneğin bu mahkûmun gövdesine,” –subay adamı gösterdi– “Üstlerine saygı göster! diye yazılacak.”

Gezgin adama şöyle bir baktı; subay mahkûmu işaret ederken, mahkûm başını öne eğmiş, konuşulanlardan bir şeyler çıkarabilmek için kulak kesilmişti. Fakat büzülmüş kalın dudaklarının kıpırdanışından hiçbir şey anlayamadığı belli oluyordu. Gezginin soracak çeşitli soruları vardı ama adamın halini görünce sadece, “Kararın ne olduğunu biliyor mu?” diye sordu. “Hayır,” dedi subay ve açıklamalarına devam etmek istedi ama gezgin subayın sözünü kesip, “Nasıl yani, kendisi hakkında verilen karardan haberi yok mu?” diye sordu. Subay tekrar, “Hayır,” dedi; sanki gezginden sorusunu biraz daha gerekçelendirmesini beklermiş gibi bir an duraksadı ve sonra devam etti: “Kararı ona bildirmenin bir yararı olmazdı. Nasıl olsa bedeninin üzerinde öğrenecek bunu.” Gezgin susmaya niyetliydi, tam o sırada mahkûmun bakışlarını üzerinde hissetti; adam sanki, ‘bu olup bitenleri tasvip ediyor musunuz?’ diye sorar gibiydi. Gezgin bunun üzerine arkasına yaslandığı sandalyede doğrularak: “Ama hiç olmazsa, mahkûm edildiğini biliyor, değil mi?” diye sordu. “Yoo, onu da bilmiyor,” dedi subay ve gezginden birkaç tuhaf açıklama bekler gibi ona bakıp gülümsedi. “Demek bilmiyor!” dedi gezgin alnını ovuşturarak. “Öyleyse bu adam savunmasının nasıl karşılandığından da hâlâ habersiz?” “Kendisini savunma fırsatı olmadı ki,” dedi subay; kendisi için olağan sayılan şeylerden söz ederken, gezginin bunları bilmediği için utanmasını önlemek istercesine yan tarafa baktı. “Ama kendini savunma fırsatı olmalıydı,” dedi gezgin ve oturduğu sandalyeden kalktı.

Subay, aygıt hakkında yapmakta olduğu açıklamalardan uzun bir süre için alıkonma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu fark etti; bunun üzerine gezginin yanına gidip koluna girerek, şimdi dikkatler açıkça kendisine yöneldiği için dimdik ayağa kalkmış olan mahkûmu gösterdi; asker de o sırada zinciri geriyordu: “Mesele şundan ibaret: Ben ceza sömürgesine yargıç olarak atandım; genç yaşıma rağmen. Çünkü bütün ceza işlerinde eski komutana da yardım ettim ve bu aygıtı da en iyi ben tanırım. Kararlarımda uyduğum temel ilke şudur: Suç, her zaman, her türlü şüphenin ötesinde, sabittir. Diğer mahkemeler bu ilkeye uymazlar çünkü orada her

kafadan bir ses çıkar ve her birinin üzerinde daha yüksek mahkemeler vardır. Burada böyle bir durum söz konusu değildir, ya da en azından eski komutan zamanında öyle değildi. Yeni komutan benim muhakeme usullerime karışmaya kalktı, ama şimdiye kadar onu engellemeyi başardım, bundan sonra da başaracağım. Bu vakayla ilgili açıklama istemiştiniz, bu vaka da, bütün vakalar kadar basit. Bu sabah bir yüzbaşı kendisine emir eri olarak atanan bu adamın, kapısının önünde uyuduğunu ve uyuklayarak görevini aksattığını rapor etti. Anlayacağınız, adamın görevi, her saat başı ayağa kalkıp yüzbaşının kapısının önünde selam vermekti. Kuşkusuz zor bir görev değil bu, hem gerekli de, çünkü adam hem koruma hem de hizmet için uyanık olmalı. Dün gece yüzbaşı, emir erinin görevini yerine getirip getirmediğini görmek istiyor. Saat tam ikide kapıyı açıyor ve adamı kıvrılıp uyumuş halde buluyor. Kırbacını alıp adamın suratına indiriyor. Adam ayağa kalkıp özür dileyeceğine, efendisinin bacaklarına yapışıyor ve onu sarsarak: 'At o kırbacı elinden, yoksa seni yerim!' diye bağırıyor. Olay bundan ibaret. Yüzbaşı bir saat önce bana geldi, açıklamalarını kaydettim ve hemen ardından kararı yazdım. Sonra da adamı zincire vurdurdum. Her şey çok kolay oldu. Önce adamı karşıma çağırıp sorguya çekseydim sadece işler çatallaşırdı, o kadar. Yalan söyleyecekti, bu yalanları çürütmeyi başarsam bile, onların yerine yeni yalanlar koyacaktı ve böyle sürüp gidecekti bu… Ama şimdi adam elimde, bir yere de bırakmam onu. Her şey yeterince açık mı? Neyse... Vakit kaybediyoruz... İnfaz çoktan başlamış olmalıydı ve ben de aygıtla ilgili anlatacaklarımı henüz bitirmedim." Yüzbaşı, gezgini ısrarla sandalyesine oturttu, tekrar aygıta dönerek anlatmaya koyuldu. "Gördüğünüz gibi, tırmığın biçimi insan bedeninin biçimiyle aynıdır; şu tırmık gövde içindir, şunlar da bacaklar için. Kafa içinse sadece şu büyük demir çivi kullanılıyor. Anlatabildim mi?" Subay, dostça bir tavırla, daha kapsamlı açıklamalar yapmaya hazır halde, gezgine doğru eğildi.

Gezgin, kaşlarını çatmış, tırmığa bakıyordu. Bu muhakeme usulü hakkında anlatılanlar onu tatmin etmemişti. Gerçi burasının bir ceza sömürgesi olduğunu, burada özel önlemlerin alınması ve her konuda sonuna kadar askeri yöntemlerle gidilmesinin gerektiğini, gezginin kabul etmesi gerekiyordu. Ama aynı zamanda, bu subayın dar kafasının alamayacağı, açıktan açığa ama yavaş yavaş ilerleyen yeni bir muhakeme usulü getirmek isteyen son komutandan biraz ümitliydi. Zihninden ardı ardına geçen bu

düşüncelerden sonra, şöyle bir soru sordu: “Komutan infaz sırasında hazır bulunacak mı?” “Kesin değil,” dedi subay, bu pattadak soru karşısında çok rahatsız olmuş ve yüzündeki dostça ifade kayboluvermişti: “Tam da bu yüzden acele etmemiz gerekiyor. Bu nedenle de, beni ne kadar üzse de, açıklamalarımı kısa kesmek zorunda kalacağım. Ama yarın, aygıt tekrar temizlendiğinde –tek kusuru böyle çok kirlenmesidir– sonradan daha ayrıntılı açıklamalar yapabilirim. Demek ki, şimdilik sadece en gerekli olanlara gelelim… Adam yatağa yatırılıp yatak titreşmeye başladığında, tırmık bedenin üzerine indirilir. Tırmık kendini, iğnelerin ucu bedene ancak değecek şekilde ayarlar; bu ayar gerçekleşir gerçekleşmez, çelik bant gerilip bir çubuk halini alır. Ve işte o anda gösteri başlar. Mahkemenin usullerini bilmeyen dıştan biri, cezalar arasında hiçbir fark görmez. Tırmık tekdüze bir şekilde çalışır. Titreşerek, iğnelerini, yatağın titreşimleriyle titreyen bedene saplar. Herkes kararın yerine getirilişini görebilsin diye, tırmık camdan yapılmıştır. İğneleri cama monte etmek bazı teknik zorluklar çıkardıysa da, birçok denemeden sonra bu işi hallettik. Bu zorlukları gidermek için hiçbir zahmetten kaçınmadık. Şimdi artık herkes camdan, yazının bedende nasıl şekillendiğini görebiliyor. Yaklaşıp, iğneleri daha yakından görmek istemez misiniz?”

Gezgin yavaşça doğrulup aygıtın yanına gitti ve tırmığın üzerine eğildi. “Şu anda,” dedi subay, “farklı biçimlerde düzenlenmiş iki tür iğne görüyorsunuz. Her uzun iğnenin yanında bir de kısa iğne var. Uzun iğne yazıyı yazarken, kısa olan kanı yıkamak ve yazıyı temiz tutmak için su fışkırtır. Kanlı su, şuradan küçük bir oluğa yönlendirilir, oradan da, bir atık su borusuyla çukura bağlanan şu ana oluğa akar.” Subay bunları anlatırken, bir yandan da kanlı suyun izleyeceği yolu parmağıyla takip ederek gösteriyordu. Anlattıklarını mümkün olduğu kadar canlı kılmak için, avuçlarıyla, sanki atık su borusunun ağzından kanlı suyu toplarmış gibi yaparken, gezgin kafasını geri çekti ve eliyle arkasındaki boşluğu yoklayarak sandalyesine doğru gitmek istedi. O sırada aniden, mahkûmun da, subayın, tırmığın yapısını yakından inceleme çağrısına uyup kendisini takip etmiş olduğunu dehşet içinde fark etti. Mahkûm, uyuyakalan askeri zincirle birlikte biraz öne doğru çekmiş ve kendisi de camın üzerine eğilmişti. Mahkûmun da kuşku dolu bakışlarla, bu iki beyefendinin az önce incelediği şeyi anlamaya çalıştığı görülüyordu, ama yapılan açıklamalardan bihaber olduğu için aradığını bulamıyordu. Sağa sola eğilip bakınıyor,

gözlerini ikide bir camın üzerinde gezdiriyordu. Gezgin, onu oradan uzaklaştırmaya çalıştı; çünkü yaptığı herhalde ceza gerektiren bir şeydi; ama subay bir eliyle gezgini tutup öbür eliyle de oradaki yığından bir toprak parçası alarak askere fırlattı. Asker irkilerek gözlerini açtı, mahkûmun cüretkâr davranışını görünce tüfeğini yere attı, topuklarını yere sıkıca basıp mahkûmu şiddetle geri çekti; mahkûm hemen yere düştü; asker onun yerde tostoparlak olup zincirlerini şakırdatışına baktı. “Kaldır şunu!” diye bağırdı subay, çünkü, gezginin dikkatinin mahkûm yüzünden fazlasıyla dağıldığını fark etmişti. Hatta gezgin, tırmığa hiç aldırmadan, tırmığın üzerinden sarktı ve sadece mahkûma ne olduğunu anlamaya çalıştı. Subay askere tekrar bağırdı: “Ona dikkatli davran!” Kendisi aygıtın etrafından dolandı, ikide bir ayakları kayan mahkûmu, askerin yardımıyla kollarının altından kavrayarak bizzat ayağa kaldırdı.

Gezgin, “Artık hepsini biliyorum,” dedi, subay yanına döndüğünde. Subay, “En önemli kısmı hariç!” dedi gezgine ve onu kolundan tutarak yukarıyı işaret etti: “Yukarda, yazıcının orda, tırmığın hareketlerini belirleyen bir çark mekanizması var, bu mekanizma, verilen kararın gerektirdiği çizime göre ayarlanır. Ben hâlâ eski komutanın çizimlerini kullanıyorum. İşte bakın, burada…” –deri evrak mahfazasından birkaç kâğıt çıkardı– “…maalesef bunlara dokunmanıza izin veremem, bunlar benim sahip olduğum en değerli şeyler. Siz oturun, ben size kâğıtları uzaktan göstereyim; böylece her şeyi iyice öğrenebilirsiniz.” Subay, gezgine ilk kâğıdı gösterdi. Gezgin övücü bir şeyler söylemek istediyse de, bütün gördüğü, kâğıdın tamamını kaplayan, arapsaçına benzer, birbiriyle oradan buradan kesişen çizgilerdi; öyle ki, bunların arasında kalan beyaz yerler bile zorlukla seçiliyordu. “Okuyun,” dedi subay. Gezgin, “Okuyamıyorum,” diye karşılık verdi. “Ama son derece okunaklı,” dedi subay. “Pek sanatkârca,” diye kaçamak bir cevap verdi gezgin, “ama ben çözemiyorum.” Subay, “Evet, ilkokul çocukları için yazılmış güzel yazı kitabı değil elbette,” dedi gülerek ve mahfazayı yerine kaldırdı. “Uzun süre okumak lazım. Eminim ki, okul çocukları bile eninde sonunda sökeceklerdir yazıyı. Elbette ki basit bir yazı olamazdı; çünkü anında değil, ortalama on iki saatlik bir süre içinde öldürmesi gerekir; altıncı saat, dönüm noktası olarak düşünüldü. Anlayacağınız, bir sürü, bir sürü süsleme, o asıl yazıyı çevrelemelidir; gerçek yazı, ince bir kuşak halinde bedeni dolanır; bedenin geri kalan yerleri sadece süslemelere ayrılmıştır. Şimdi tırmığın ve

bütün aygıtın yaptığı işin hakkını teslim edebiliyor musunuz? Bakın şimdi!” Subay merdivene sıçradı, çarklardan birini çevirdi, aşağı doğru bağırdı: “Dikkat, kenara çekilin!” Ve aygıt harekete geçti. Bir de şu çark gıcırdamasaydı, her şey harika olacaktı. Subay, bu rahatsız edici sese şaşırmış gibi, aygıta doğru, tehdit edercesine yumruğunu salladı, sonra özür diler bir tavırla gezgine bakarak kollarını iki yana açtı ve aygıtın işleyişini aşağıdan gözlemlemek üzere telaşla merdivenden indi. Sadece onun fark ettiği, hâlâ yolunda gitmeyen bir şey vardı; tekrar yukarı tırmandı, iki eliyle yazıcının içinde bir yerleri kurcaladı, sonra hızla inmek amacıyla, merdiveni kullanmak yerine bir boruya tutunarak aşağı kaydı ve o gürültüde sesini duyurabilmek için var gücüyle gezginin kulağına bağırdı: “Süreci kavrıyor musunuz? Tırmık yazmaya başlar, adamın sırtındaki yazının ilk aşamasını bitirdiğinde pamuk tabaka döner ve tırmığa yeni bir alan açmak için bedeni ağır ağır çevirir. Bu sırada, yazı yazılırken yara açılan bölgelerdeki kanama, pamuk tabakanın özel yapısı sayesinde durdurulur ve o bölge, yazıyı daha da derinleştirmek üzere hazır hale getirilir. Tırmığın kenarındaki şu dişli, beden döndürülürken yaraya yapışan pamukları söküp çukura fırlatır, sonra tırmık yeniden işine koyulur; böylece, on iki saat boyunca yazıyı gitgide derinleştirir. İlk altı saat boyunca mahkûm neredeyse yatağa yatırılmadan önce olduğu gibi yaşamaktadır; tek fark acı çekiyor olmasıdır. İki saat sonra da ağzındaki keçe çıkarılır, çünkü artık adamın bağıracak gücü kalmamıştır. Yatağın baş tarafındaki, şu elektrikle ısıtılan çanakta, adam canı çektiğinde diliyle uzanabildiği kadarını alsın diye, sıcak pirinç lapası hazır bulundurulur. Mahkûmlardan hiçbiri bu fırsatı kaçırmaz. Kaçırana hiç rastlamadım, kaldı ki bu alanda deneyimim oldukça fazladır. Ancak adam, yeme isteğini altıncı saatten itibaren kaybeder. Ben de o anda, her zamanki gibi şuraya diz çöker, bu olayı gözlemlerim. Mahkûm son lokmayı çok nadiren yutar, yapabildiği tek şey, lokmasını ağzında geveleyip çukura tükürmektir. Bu anda benim eğilmem gerekir, yoksa suratıma tükürür. Nasıl da sessizleşir adam altıncı saatte! En aptalının bile aklı başına gelmeye başlar. Bunun ilk belirtisi gözlerin etrafında görülür. Oradan kademe kademe yayılır. İnsanda, mahkûmla birlikte tırmığın altına uzanma isteği uyandırabilecek kadar baştan çıkarıcı bir görüntüdür bu. Bundan sonra kayda değer bir şey olmaz, artık adam yazıyı sökmeye başlamıştır, bir şeylere kulak kabartıyormuş gibi dudaklarını büzer. Yazıyı, bakarak çözmenin hiç kolay olmadığını siz de gördünüz; ama unutmayın, bizim adamımız bunu yaralarıyla yapmaktadır. Tabii bu epeyce

bir iştir; adamın bunu tamamlamak için altı saate ihtiyacı vardır. Ama bu arada tırmık adamı delip geçer ve onu havaya kaldırıp, içinde kanlı su ile pamuk bulunan çukura fırlatıp atar. Böylece mahkeme ve infaz tamamlanmış olur, biz de, yani askerle ben, adamı gömeriz.”

Gezgin, bir kulağı subayda, elleri cebinde, aygıtın işleyişini seyre koyulmuştu. Mahkûm da aygıta bakıyordu ama hiçbir şey anladığı yoktu. Hafifçe öne eğilerek, salınan iğneleri takip ediyordu ki, asker, subayın bir el işareti üzerine, bıçakla mahkûmun gömleğinin ve pantolonunun arkasını kesip yırttı; mahkûm çıplak kalan yerlerini örtmek için, düşmekte olan giysileri yakalamak istediyse de, asker onu tuttuğu gibi havaya kaldırıp giysilerinin geriye kalanını da silkeleyip attı. Subay makineyi durdurdu ve çöken o sessizlik esnasında, mahkûm tırmığın altına yatırıldı. Zincirler çözüldü, onların yerine kayışlar bağlandı. Bu, mahkûm için ilk anda neredeyse bir rahatlama anlamına gelmişti sanki. Derken, tırmık biraz daha aşağı indi, çünkü mahkûm sıska bir adamdı. İğnelerin uçları bedenine değdiğinde mahkûmun tüyleri diken diken oldu; asker sağ eliyle uğraşırken, mahkûm sol elini rasgele uzattı, ama gezginin durduğu yöndü bu. Subay, gezginin yüzünde, en azından kaba hatlarıyla açıkladığı infazın etkilerini okumaya çalışır gibi, yan gözle durmadan onu süzüyordu.

Bilekleri bağlayan kayış koptu; asker kayışı çok fazla germiş olmalıydı. Asker, subaydan yardım ister gibi, kopan kayış parçasını gösterdi. Subay, askerin yanına gitti; gezgine doğru bakarak: “Bu çok karışık bir aygıttır, mutlaka bir yeri kopar ya da kırılır; ama insan sırf bu yüzden şaşırıp infaz kararının bütününü gözden kaçırmamalıdır. Kayışın yerine hemen bir şey uydurulur; şimdi bunun için bir zincir kullanacağım, gerçi sağ elin salınımının hassaslığını kısıtlayacak, ama olsun.” Zinciri bağlarken de ekledi: “Makineyi çalışır halde tutmak için gereken parçaları bulma imkânımız artık çok sınırlı. Eski komutanın zamanında sadece bu amaca yönelik ve benim serbestçe kullanabileceğim bir bütçe ayrılmıştı. Şurada, içinde her türlü yedek parçanın bulunduğu bir depo vardı. İtiraf edeyim, oldukça savruk davrandım; tabii eski düzeni bozmak için her şeyi bahane olarak kullanan yeni komutanın iddia ettiği gibi şimdi değil, eskiden. Artık bu bütçe tamamen onun kontrolünde, şimdi yeni bir kayış istetsem, kopan kayışın gerekçe olarak getirilmesini talep ediyor, yenisi de ancak on gün içinde geliyor; üstelik de gelen, kötü kalite bir şey oluyor ve pek bir işe

yaramıyor. Ama bu süre içinde benim makineyi nasıl çalıştıracağım kimsenin umurunda değil.”

Gezgin düşündü: Başkalarının işine, sonucu değiştirecek biçimde müdahale etmek her zaman sakıncalıdır. O ne ceza sömürgesinin ne de sömürgenin bağlı olduğu devletin vatandaşıydı. Şimdi infaz hakkındaki düşüncelerini söylese ve hatta infazı engellemeye kalkışsa, ‘sen yabancısın, kes sesini!’ diyebilirlerdi. Buna söyleyecek bir sözü olamazdı, en fazla, kendisinin de kendi davranışına bir anlam veremediğini, çünkü sadece görmek için gezdiğini, yoksa amacının hiçbir şekilde yabancı mahkemelerin yasalarını değiştirmek olmadığını söyleyebilirdi. Gelgelelim, buradaki durum çok kışkırtıcıydı. Bu muhakeme usulündeki adaletsizlik ve infazın gayri insaniliği su götürmez cinstendi. Hiç kimse, onun bu işte bir çıkarı olduğunu iddia edemezdi, çünkü mahkûm onun ne tanıdığıydı ne hemşerisi ve ayrıca mahkûm, insanda hiç de acıma duygusu uyandıran bir adam değildi. Gezginin ise, yüksek makamlardan aldığı tavsiye mektupları vardı; burada büyük bir nezaket ve saygıyla karşılanmıştı ve bu infaza davet edilmiş olması, onun bu mahkeme hakkında yargısını açıklamasının talep edileceği anlamına geliyor gibiydi. Kaldı ki az önce, hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde duyduğu üzere, yeni komutanın bu muhakeme usulüne taraftar olmadığı ve subaya karşı neredeyse düşmanca davrandığı düşünülürse, bu olasılık daha da artıyordu.

Gezgin, tam bu sırada, subayın öfkeyle bağırdığını duydu. Subay, mahkûmun ağzına keçe tıkacı zor bela daha yeni sokmuştu ki, mahkûm karşı konulmaz bir bulantının bastırmasıyla gözlerini yumup kustu. Subay onu telaşla tıkaçtan uzaklaştırıp kaldırdı ve kafasını çukura doğru çevirmek istedi, ama geç kalmıştı; kusmuk makinenin her tarafından akıyordu bile. “Bütün suç komutanda!” diye bağırdı subay kendini kaybetmiş halde, öndeki pirinç çubukları sarsmaya başladı, “makine, içine edilmiş ahıra döndü!” Titreyen ellerle, olup biteni gezgine gösterdi. “İnfazın bir gün öncesinden itibaren mahkûmlara yemek verilmemesi gerektiğini komutana saatlerce, açıkça anlatmadım mı ben! Ama, yeni ılımlı bakış açısı farklı yönde! Komutanın hanımları, adam alınıp götürülmeden önce, onu şekerli yiyeceklerle boğazına kadar tıka basa dolduruyorlar. Hayatı boyunca kendini kokmuş balıkla beslemiş adama, şekerli şeyler yedirmenin sırası mı şimdi! Peki tamam, buna itiraz edecek halim yok ama, üç aydan beri talepte bulunduğum yeni keçe niçin temin edilmiyor? Yüzden fazla insanın can

çekişirken kemirip emdiği keçeyi, insan iğrenmeden nasıl ağzına alabilir ki?”

Mahkûm boynunu bükmüştü ve sakin görünüyordu, asker ise mahkûmun gömleğiyle makineyi temizlemekle meşguldü. Subay, belli belirsiz bir önseziyle bir adım geri atan gezgine doğru gitti; onu elinden tutarak kenara çekti, “Sizinle özel bir şey konuşmak istiyorum,” dedi, “mümkün mü?” “Elbette,” dedi gezgin ve gözlerini yere dikip dinlemeye koyuldu.

“Şu anda görüp tanıklık etme fırsatı bulduğunuz bu muhakeme usulüne ve bu infaz biçimine, artık sömürgemizde açıktan açığa taraftar olan kimse kalmadı. Bunun tek temsilcisi benim, aynı zamanda, eski komutanın bıraktığı mirasın tek temsilcisi de benim. Bu muhakeme usulünün daha fazla geliştirilebileceğini artık düşünemiyorum, bütün gücümü de, ancak varolanı korumak için kullanıyorum. Eski komutan hayattayken, sömürge onun taraftarlarıyla doluydu; eski komutanın ikna gücüne kısmen ben de sahibim, ama ondaki güç ve kudretten tamamıyla yoksunum; bu yüzden taraftarlarımız ortadan kayboldular, aslında hâlâ birçok taraftarımız var, ama kimse kendini belli etmiyor. Bugün, yani böyle bir infaz gününde çayevine gitseniz ve etrafa kulak kabartsanız, belki de sadece her anlama çekilebilecek sözler işitirsiniz. Bu kişilerin hepsi bizden yanadır, ama şimdiki komutanın yönetimi ve onun şu anki bakış açısı altında, hiçbir işime yaramazlar. Ve şimdi size soruyorum: Bu komutan ve onu etkileyen karıları yüzünden, insanın hayatını adadığı böyle bir eser… –makineyi gösterdi– heba mı olsun? İnsan buna izin verebilir mi? Adamızda birkaç günlüğüne bulunan bir yabancı bile olsa? Ama şu an kaybedecek zamanımız yok, benim yargılama yetkime karşı birtakım komplolar hazırlanıyor; komutanlıkta, benim alınmadığım toplantılar bile yapılıyor çoktandır; hatta sizin bugünkü ziyaretiniz, durumu olduğu gibi göstermek bakımından bana tipik görünüyor; ne korkaktır onlar, sizi, bir yabancıyı öne sürüyorlar. Nerde o eski infazlar! İnfaz başlamadan bir gün önce, bütün vadi insanlarla dolup taşardı; herkes yalnızca seyretmeye gelirdi, sabah erkenden komutan hanımlarıyla birlikte boy gösterirdi, boru sesleri bütün kampı ayağa kaldırırdı; ben her şeyin hazır olduğunu bildirirdim; bütün topluluk –yüksek makamlardan hiçbir memur gelmemezlik edemezdi– makinenin etrafında sıraya dizilirdi; şu hasır iskemle yığını, o zamanların zavallı bir mirası. Makine yeni temizlenmiş olur, pırıl pırıl parlardı, neredeyse her infazda makinenin parçalarını yenilerdim. Yüzlerce seyircinin gözleri

önünde –şu karşı tepelere kadar herkes ayak parmaklarının ucunda yükselirdi– mahkûm bizzat komutan tarafından tırmığın altına yatırılırdı. Bugün sıradan bir askere verilen görev, o zamanlar benimdi, yani mahkeme başkanının ve bu görev bana büyük bir onur verirdi. Sonra, infaz başlardı. Makinenin işleyişine gölge düşüren hiçbir uyumsuz ses çıkmazdı. Bazı kişiler seyretmeyi bile bırakır, gözleri kapalı, kumların üzerine uzanırdı; çünkü herkes bilirdi ki, adalet yerine getirilmektedir. Sessizlikte duyulan tek şey, mahkûmun, keçe tıkaçla bastırılan inlemeleri olurdu. Artık bugün makine mahkûmdan keçenin bastıramayacağı kadar güçlü bir inilti çıkartamıyor, ama o zamanlar iğnelerden şimdilerde kullanılmasına izin verilmeyen yakıcı bir sıvı damlardı. Derken altıncı saat gelir çatardı! Yakından görmek isteyen herkesin ricasını karşılamak mümkün olmazdı. Komutan, kendi görüşleri doğrultusunda, özellikle çocuklara öncelik tanınması talimatını vermişti; bense mesleğim sayesinde her zaman makinenin yanında bulunabiliyordum, çoğunlukla, iki kolumda birer küçük çocukla orada çömelirdim. O işkence çeken yüzün aydınlanmış ifadesiyle nasıl da içimizi doldururduk; bu nihayet yerini bulan ve çoktan geçip gitmeye yüz tutmuş adaletin ışığına yanaklarımızı nasıl da dönerdik. Ne günlerdi onlar arkadaşım!” Subay besbelli ki, karşısında kimin durduğunu unutmuştu, gezgini kucakladı ve başını onun omzuna yasladı. Gezgin büyük bir şaşkınlık içindeydi; sabırsızlıkla subayın başı üzerinden öteye baktı. Asker temizlik işini bitirmiş, şimdi bir tenekeden, pirinç lapasını çanağa boşaltıyordu. İyice kendine gelmiş gibi görünen mahkûm, bunu fark eder etmez, diliyle lapaya uzandı. Asker durmadan onu çekmeye çalışıyordu, çünkü lapa, büyük olasılıkla daha sonrası için ayrılmıştı; ama bu arada, askerin kirli elleriyle çanağa dalıp, mahkûmun aç bakışları önünde lapayı avuçlayarak yemesi de, son derece kuraldışı bir davranıştı.

Subay kendini çabuk toparladı. “Amacım sizi üzmek değildi, biliyorum, o günleri anlatmak artık imkânsız. Neyse ki, makine hâlâ işliyor ve kendini doğrulamak için çalışıyor artık. Bu vadide böyle tek başına dursa da kendini haklı çıkarmak için çalışıyor. Artık, o zamanlar olduğu gibi, yüzlerce kişi çukurun çevresine üşüşmüş olmasa bile, ceset hâlâ o anlaşılmaz, yumuşacık uçuşla çukura yuvarlanıyor sonunda. O günlerde, sağlam bir çitle çukurun etrafını çevirmek zorunda kalmıştık, şimdi o çitin yerinde yeller esiyor.”

Gezgin, yüzünü subaydan saklamak istiyor, hedefsizce sağa sola bakınıyordu. Subay, gezginin vadinin çoraklığına dalıp gittiğini sandı ve bu

yüzden gezginin ellerini tutup gözlerine bakmak için onun etrafında dönerek: “Şu kepazeliği görüyor musunuz?” diye sordu.

Ama gezgin susuyordu. Subay onu bir süre kendi haline bıraktı; bacakları iki yana açılmış, elleri belinde, gözlerini yere dikmiş halde sessizce durdu. Sonra gezgini neşelendirmek ister gibi gülümsedi ve “Dün komutan sizi davet ederken yakınlarınızdaydım. Daveti kendi kulaklarımla duydum. Komutanı tanırım. Sizi davet etmekle neyi amaçladığını hemen anladım. Her ne kadar kudreti bana karşı bir girişimde bulunmaya yeterliyse de, henüz buna cesaret edemiyor, ama beni, sizin gibi itibarlı bir yabancının kararıyla karşı karşıya getirmeye niyetli olduğu açık. O inceden inceye hesaplar her şeyi; bu, sizin, adadaki ikinci gününüz, siz eski komutanı tanımadınız ve onun düşüncelerini bilmiyorsunuz. Avrupai zihniyetin içinde tutsaksınız, hatta belki de genel olarak ölüm cezasına ve özellikle bu tür makinelerle uygulanan infazlara ilkece muhalifsinizdir, üstüne üstlük, infazın artık biraz yıpranmış bir makinede, kamuya kapalı olarak, hüzünlü bir biçimde gerçekleşmesine tanık oluyorsunuz… Bütün bunları hesaba katınca, benim muhakeme usulümü doğru bulmanız (komutan böyle düşünüyor) pek o kadar mümkün değil, haksız mıyım? Ve doğru bulmayınca da (hâlâ komutanın bakış açısından konuşuyorum), bu konudaki görüşlerinizi bildirmekten geri durmazsınız, ne de olsa siz, doğruluğu tecrübeyle kanıtlanmış görüşlerinize güvenen bir insansınızdır. Gerçi siz, birçok halkın kendine özgü yanlarını tanıdınız ve bunlara anlayış göstermeyi öğrendiniz; bu nedenle, belki kendi ülkenizde olsaydınız yapacağınızın aksine, bu usule bütün gücünüzle karşı çıkmayacaksınız. Ama zaten komutanın da böyle bir şeye hiç ihtiyacı yok ki… Şöyle ufaktan bir değinme, dikkatsizce edilmiş tek bir laf yeterli. Bunun tam da kendi kanaatiniz olması gerekmez, komutanın beklentisine görünürde uyar gibi olsun yeter. Komutan, bütün kurnazlığıyla sizi sorguya çekecektir, bundan eminim. Ve hanımları çevrenizi sarıp kulak kesileceklerdir; farz edelim ki: “Bizde, muhakeme usulü farklıdır.” ya da “Bizde, karardan önce sanığa konuşma fırsatı verilir.” Veya “Bizim oralarda, işkence ancak ortaçağda uygulanırdı.” diyeceksiniz. Bütün bu tespitler, benim muhakeme usulümü olumsuz etkilemeyecek, size olağan, aşikâr göründüğü ölçüde, masum tespitlerdir. Peki ama, komutan bunları nasıl karşılayacak? Onun, sevgili komutanın, sandalyeyi kenara iterek balkona fırlayışını görür gibi oluyorum, hemen arkasından hanımlarının koşturmasını görür gibiyim,

hatta komutanın sesini bile duyabiliyorum –hanımları onun sesini gök gürültüsüne benzetirler– evet, şöyle diyor: ‘Dünyadaki bütün ülkelerin muhakeme usullerini incelemek üzere gelmiş, Batılı büyük bir araştırmacı, biraz önce, bizim eski geleneklere dayalı usulümüzün insanlık dışı olduğunu söyledi. Böyle bir şahsiyetin bu hükmünden sonra, elbette, bu muhakeme usulüne daha fazla katlanmam mümkün değil. Bugünden itibaren şu talimatı veriyorum, falan filan…’ Bunun üzerine, olaya müdahale etmek istiyorsunuz, onun ilan ettiği gibi bir şey kastetmediğinizi, benim usulümü insanlık dışı diye adlandırmadığınızı, tersine, kendi engin görüşlerinize dayanarak, bunu en insani ve insana en yakışan yöntem olarak değerlendirdiğinizi, bu sistemin sizde hayranlık uyandırdığını söylemek istiyorsunuz, ama artık çok geç; hanımlarla dolu balkona çıkmanız mümkün olmuyor. Dikkatleri kendinize çekmeye çalışıyorsunuz, bağırmak istiyorsunuz, ama bir hanımefendinin eli ağzınızı kapatıyor, bu arada da, eski komutanla benim eserimiz, yerle bir oluyor.”

Gezgin, gülümseme isteğini bastırmak zorunda kaldı; demek, öylesine zor olduğunu düşündüğü bu iş, bu kadar kolaydı. Subaya kaçamak bir cevap verdi: “Benim etkimi abartıyorsunuz, komutan tavsiye mektuplarımı okudu, benim, muhakeme usulleri konusunda uzman olmadığımı biliyor. Görüşümü açıklayacak olsam bile, bu en fazla kişisel bir görüş olurdu, herhangi sıradan bir kişinin görüş bildirmesinden daha fazla bir önem taşımazdı ve kuşkusuz bu sömürgede geniş yetkilere sahip olduğunu düşündüğüm komutanın görüşünden çok daha önemsiz kalırdı. Komutanın bu muhakeme usulü hakkında, sizin de inandığınız gibi kesin bir fikri varsa, korkarım zaten bu usulün, benim belirleyici bir katkım olmaksızın da, sonu gelmiş demektir.”

Peki subay bu kez söylenenlerden bir şey anlamış mıydı artık? Hayır, henüz anlamamıştı. Kafasını şiddetle iki yana salladı ve mahkûmla askere doğru şöyle bir baktı –ikisi de irkilip lapa yemeyi bıraktılar– ardından gezgine iyice yaklaştı ve gezginin yüzüne değil, ceketinin üzerinde bir yere gözlerini dikerek, biraz öncekinden daha alçak bir sesle, “Siz komutanı tanımıyorsunuz,” dedi, “inanın, gerek onunla gerek bizimle karşılaştırıldığınızda –hani şu tabiri kullanmamı bağışlayın ama– bir bakıma masum sayılırsınız; etkileme gücünüzü, inanın bana, ne kadar istesek de yeterince değerlendiremeyiz. İnfazda tek başına bulunacağınızı duyduğumda çok mutlu olmuştum. Komutanın bu talimatının aslında beni

hedef alması istenmişti, ama işte ben bunu kendi lehime çeviriyorum. Yanıltıcı fısıldamalar ve aşağılayıcı bakışlar olmaksızın –infaz törenine katılım yüksek olsaydı, bu tür şeyler kaçınılmaz olurdu– benim açıklamalarımı dinlediniz, makineyi gördünüz ve infaza bizzat katılmak üzeresiniz. Kuşkusuz, hükmünüzü çoktan vermişsinizdir; aklınızda hâlâ ufak tefek soru işaretleri varsa bile, infazın görüntüsü bunları giderecektir. Şimdi gelelim benim ricama: Lütfen komutana karşı benim yanımda olun.”

Gezgin, subayın daha fazla konuşmasına izin vermedi. “Ben bunu nasıl yapabilirim ki?” diye yüksek sesle sordu. “Bu mümkün değil. Ben size ne yardım edebilirim ne de zarar verebilirim.”

“Yapabilirsiniz,” dedi subay. Gezgin biraz da endişeyle, subayın yumruklarını sıktığını gördü. “Yapabilirsiniz,” diye, daha da ısrarla tekrarladı subay. “Mutlaka başarıya ulaşması gereken bir planım var. Siz, etki gücünüzün yeterli olmadığına inanıyorsunuz. Ben ise yeterli olacağını biliyorum. Ama diyelim ki siz haklısınız; bu muhakeme usulünün korunması için, her şeyin, yeterli olmayanın bile denenmesi gerekmez mi? Öyleyse, yaptığım planı bir dinleyin. Bunu uygulamaya koyabilmek için, her şeyden önce bugün sömürgede, bu usul hakkındaki kararınızı mümkün olduğunca belli etmemeniz gerekiyor. Size doğrudan fikriniz sorulmadıkça, hiçbir şekilde herhangi bir açıklama yapmayın; açıklamalarınız kısa ve müphem olmalı, bu konu hakkında konuşmanın sizin için güç olacağını, durumun çok canınızı sıktığını, açık konuşacak olsanız ağzınızdan kötü bir söz çıkacağını fark etmeliler. Sizden yalan söylemenizi talep etmiyorum, asla; tek istediğim kısa cevaplar vermeniz, örneğin: ‘Evet, infazı gördüm.’ ‘Evet, bütün açıklamaları dinledim.’ Tek istediğim bu, başka bir şey istemiyorum. Komutanın düşündüğü tarzda olmasa da, dikkati çekmesi muhtemel bir can sıkıntısı ve üzüntü yaşamanız için yeterince sebep var. Tabii komutan bu durumu tamamen yanlış anlayacak ve kendi anladığı gibi yorumlayacak. Ben de planımı bunun üzerine kuruyorum. Yarın komutanlıkta, komutanın başkanlığında, bütün yüksek bürokratların katılımıyla bir oturum düzenlenecek. Komutan bu tür oturumların bir gösteriye çevrilebileceğini gayet iyi anladı. Bu iş için, her zaman izleyicilerle tıklım tıklım dolan bir bina yaptırdı. Bu toplantılara katılmak zorundayım ama, içimden gelmediği için bundan nefret ediyorum. Siz her halükârda bu oturuma mutlaka davet edileceksiniz; hele bugün size anlattığım plana göre davranırsanız sizi oraya mecburen davet edeceklerdir.

Açıklanamaz bir nedenden dolayı davet edilmeyecek olursanız, daveti siz talep etmelisiniz, bu durumda davet edileceğiniz kesin. Demek ki, yarın hanımlarla birlikte, komutanın locasında oturuyor olacaksınız. Komutan, locada bulunduğunuzdan emin olmak için ikide bir yukarıya bakıyor. Dinleyicilere yönelik önemsiz ve saçma sapan gündem konuları konuşulduktan sonra –bunlar genellikle liman binalarıyla ilgilidir, hep liman binalarıyla– sıra nihayet muhakeme usulüne geliyor. Konu komutan tarafından açılmazsa, ya da yeterince çabuk açılmazsa, bunun için ben devreye gireceğim. Ayağa kalkacağım ve bugünkü infaz konusunda rapor vereceğim. Çok kısa, sadece bu konuda bir rapor. Gerçi böyle bir rapor vermek orada pek âdet değildir ama ben gene de yaparım. Komutan, her zamanki gibi, dostça bir gülümsemeyle bana teşekkür edecek ve bu noktada, eline bu iyi fırsat geçince, bunu kullanacaktır. 'Az önce, infazın gerçekleştiğine dair bir rapor aldım…' –böyle ya da buna benzer bir şey söyleyecektir– 'Buna eklemek istediğim tek şey, sadece, ziyaretiyle kolonimize olağanüstü bir onur kazandırdığını hepinizin bildiği büyük bir araştırmacının infazda hazır bulunduğudur. Bugünkü oturumumuz, onun varlığıyla daha da büyük bir anlam kazanmıştır. Peki, bu büyük araştırmacıya, eski geleneklere göre yapılan bu infaz ve infazın dayandığı eski muhakeme usulleri hakkında neler düşündüğünü sormayacak mıyız?' Elbette büyük bir alkış kopacak, herkes hararetle onaylayacak ve en çok şamatayı da ben yapacağım. Komutan karşınızda saygıyla eğiliyor ve: 'O halde, hepimiz adına bu soruyu ben yöneltiyorum,' diyor. Sonra siz locanın parmaklıklarına doğru ilerliyorsunuz. Ellerinizi herkesin görebileceği şekilde uzatıyorsunuz, yoksa hanımlar elinizi kapıp parmaklarınızla oynarlar. Ve nihayet konuşma sırası sizindir. O ana gelene kadar yaşayacağım heyecanı nasıl kaldıracağımı bilmiyorum doğrusu. Konuşurken kendinize sınır koymamalısınız, gerçekleri haykırın, sesinizin yettiği kadar yüksek perdeden konuşun, parmaklıkların üzerinden sarkın ve haykırın, evet, komutana görüşlerinizi haykırın, sarsılmaz görüşlerinizi… Ama belki de böyle davranmayı tercih etmezsiniz, bu kişiliğinize uygun değildir, belki de sizin ülkenizde böyle durumlarda başka türlü davranılıyordur, bu da doğru; şu da yeterli olur: Yerinizden hiç kalkmayın, sadece birkaç kelime söyleyin, hatta sadece tam altınızda oturan memurların duyabileceği bir sesle fısıldayın, bu da yeter! İnfaza katılımın az oluşundan, gıcırdayan çarktan, kopan kayıştan, mide bulandırıcı keçeden bahsetmeniz hiç gerekmiyor, hayır, bundan sonraki her şeyi bana bırakın ve

inanın bana, yapacağım konuşma, komutanı salondan kaçırtmasa bile, ona diz çöktürüp şunu itiraf ettirecektir: ‘Eski komutan, senin önünde saygıyla eğiliyorum.’ İşte planım böyle, bu planın uygulanmasında bana yardım etmek istiyor musunuz? Elbette istiyorsunuzdur, hatta istemek ne kelime, buna mecbursunuz!” Ve subay, gezgini iki kolundan yakaladı, güçlükle nefes alırken onun yüzüne baktı. Son sözleri öyle bir bağırarak söylemişti ki, askerle mahkûm bile dikkat kesilmişlerdi; hiçbir şey anlayamamış olmalarına rağmen, yemeyi bile bırakmışlar, geviş getirir gibi ağızlarındaki lokmayı çiğnemeye devam ederek gezgine bakıyorlardı.

Gezginin vereceği cevap en başından belliydi; böyle bir durum karşısında tereddüt etmeyecek kadar çok şey görüp geçirmişti; aslında dürüst bir insandı ve hiçbir şeyden de korkusu yoktu. Gene de askerle mahkûmun baktığını görünce bir an duraladı. Ama en sonunda, kendini mecbur hissettiği şeyi yaptı ve “Hayır,” dedi. Subay gözlerini birkaç kez kırpıştırdı, ama bakışlarını gezginden ayırmadı. “Bir açıklama yapmamı ister misiniz?” Subay hiçbir şey söylemeden başıyla onayladı. “Ben bu muhakeme usulüne karşıyım,” dedi gezgin, “daha siz bana güvenip sırrınızı açıklamadan önce – ki bu sırrınızı hiçbir koşul altında kötüye kullanmayacağım– acaba bu muhakeme usulüne karışmaya hakkım var mı ve karışırsam başarılı olma konusunda az da olsa bir umut taşıyabilir miyim diye düşündüm. Öncelikle kime danışmam gerektiğini gayet iyi biliyordum: Komutana tabii ki… Siz benim bu niyetimi daha da güçlendirdiniz, ama kararımın temellerini siz atmış değilsiniz… Tam tersine, içten inancınız, her ne kadar saygı duysam da, aklımı çelemez.”

Subay sesini çıkarmadı, makineye döndü, pirinç çubuklardan birini kavradı ve biraz geriye doğru eğilerek her şeyin yerli yerinde olup olmadığını görmek istercesine yazıcıya baktı. Asker ve mahkûm dost olmuş gibi görünüyorlardı. Mahkûm, elleri kolları bağlı olduğu için epeyce güçlük çekse de, askere birtakım işaretler yapıyordu; asker ona doğru eğildi, mahkûm ona bir şeyler fısıldadı ve asker “evet” der gibi başını salladı.

Gezgin, subaya doğru yürüyüp, “Siz henüz benim ne yapmak istediğimi bilmiyorsunuz. Muhakeme usulüyle ilgili görüşlerimi komutana söyleyeceğim gerçi, ama bir oturum sırasında değil, onunla baş başa kaldığımızda. Zaten bir oturuma katılabilecek kadar uzun kalmayacağım;

yarın sabah erkenden hareket edeceğim, veya en azından gemiye binmiş olurum," dedi.

Subay söylenenlere kulak vermiş gibi görünmüyordu. "Demek bu usul sizi ikna edemedi," diye söylendi kendi kendine ve tıpkı yaşlıların, çocukların saçmalıklarına gülümseyerek gerçek endişe ve duygularını bu gülümsemenin arkasına saklamaları gibi, gezgine gülümsedi.

"Demek vakit geldi," dedi sonra ve birden, bir tür katılıma davet eden, bir tür çağrı içeren parlak gözlerle gezgine baktı. "Neyin vakti geldi?" dedi gezgin endişeyle, ama sorusuna bir cevap alamadı.

"Serbestsin," dedi subay, mahkûma onun dilinde hitap ederek. Bizimki önce kulaklarına inanamadı. "Hadi, serbestsin," diye tekrarladı subay. O an mahkûmun yüzüne gerçek bir hayat belirtisi geldi. Doğru muydu bu? Subayın geçici bir hevesi olması mümkün müydü? Yabancı gezgin bir merhamet duygusu uyandırmış olabilir miydi? Neydi bu olan şimdi? Adamın yüzünde bütün bu soruları okumak mümkündü. Ama durum fazla uzun sürmedi. Her neydiyse, mademki izin verilmişti, adam gerçekten de serbest kalmak istiyordu ve üzerindeki tırmığın elverdiği ölçüde çırpınmaya başladı. "Kayışlarımı koparacaksın," diye bağırdı subay, "rahat dur! Şimdi çözeriz." Ve askere bir işaret verdi, ikisi birlikte işe koyuldular. Mahkûm kendi kendine, bir şey söylemeksizin sessizce gülüyordu, yüzünü kâh subaya kâh askere dönüyor, arada gezgini de ihmal etmiyordu.

"Çıkar onu dışarı!" diye emretti subay askere. Bunu yaparken, tırmık yüzünden biraz dikkatli olmak gerekiyordu. Mahkûmun sırtında, sabırsızlığından ötürü birkaç küçük sıyrık oluşmuştu bile.

Ama bu andan itibaren subay artık mahkûmla bütün ilgisini kesmişti. Gezgine doğru yürüdü, küçük deri mahfazayı tekrar çıkardı, şöyle bir karıştırdı, sonunda aradığı kâğıdı buldu ve onu gezgine uzattı. "Okuyun," dedi. "Okuyamıyorum," dedi gezgin, "size daha önce de söylemiştim, ben bu kâğıdı okuyamıyorum." "Kâğıda iyi bakın," dedi subay ve onunla birlikte okumak için gezginin yanına sokuldu. Bu da işe yaramayınca, gezginin okumasını kolaylaştırmak için, yazıyı parmağıyla, sanki kâğıda hiçbir şekilde dokunulmaması gerekiyormuş gibi parmağını değdirmeden takip etti. Gezgin hiç olmazsa bu konuda subayı memnun etmek için çaba göstermedi değil, ama okuması imkânsızdı. Bunun üzerine subay yazıyı

hecelemeye başladı ve sonra da harfleri birleştirerek bütünü okudu: "'Adil ol' yazıyor," dedi, "şimdi okuyabiliyorsunuzdur." Gezgin kâğıdın üzerine o kadar çok eğildi ki, subay onun kâğıda dokunacağı korkusuyla kâğıdı biraz daha uzaklaştırdı; gezgin hiçbir şey söylememişti gerçi ama hâlâ okuyamadığı belliydi. "'Adil ol' yazıyor," dedi subay tekrar. "Öyle diyorsanız öyledir," diye cevap verdi gezgin, "orada öyle yazdığına inanıyorum." "İyi öyleyse," dedi subay; bir ölçüde tatmin olmuştu ve elinde kâğıtla merdivene çıktı; kâğıdı büyük bir dikkatle yazıcının içine yerleştirdi, görünüşe bakılırsa, çark mekanizmasını tamamen yeniden düzenliyordu. Zahmetli bir işti bu, herhalde çok küçük çarklarla uğraşıyordu, mekanizmayı o kadar dikkatle incelemesi gerekiyordu ki, kafası arada bir yazıcının içinde tamamen kayboluyordu.

Gezgin aşağıdan bu çalışmayı aralıksız olarak izliyordu, öyle ki sonunda boynu tutuldu ve gökyüzünün her yerinden adeta yağan güneş ışığı gözlerini yaktı. Asker ve mahkûm ise sadece birbirleriyle ilgileniyorlardı. Mahkûmun bir süredir çukurda olan gömleği ve pantolonu asker tarafından süngü ucuyla çıkarıldı. Gömlek berbat şekilde kirlenmişti, mahkûm onu su kovasında yıkadı. Daha sonra gömleği ve pantolonu giydiğinde, asker de mahkûm gibi kahkahalarla gülmekten kendini alamadı, çünkü giysilerin arkası ortadan kesilmişti. Mahkûm, askeri eğlendirmekle yükümlü olduğunu sanıyor olmalıydı ki, yere çömelmiş, dizlerini döve döve gülen askerin önünde yırtık elbiseleriyle dönüp duruyordu. Yine de, beyefendilerin orada oluşunu göz önüne alıp kendilerini biraz denetleyerek yapıyorlardı bunu.

Subay nihayet yukarda işini bitirdiğinde, gülümseyerek makinenin bütününü şöyle bir gözden geçirdi, yazıcının, o ana kadar açık duran kapağını kapattı ve aşağıya indi. Önce çukura sonra mahkûma baktı, mahkûmun, elbiselerini çukurdan aldığını memnuniyetle fark etti. Ellerini yıkamak için su kovasının yanına gitti, suyun kirli olduğunu çok geç fark etmişti, ellerini yıkayamayacağına üzüldü, sonunda kuma ellerini daldırıverdi. Kum suyun yerini tutmazdı ama başka çaresi de kalmamıştı; ayağa kalkıp üniformasının düğmelerini açmaya başladı. O sırada, üniformanın yakasına sıkıştırdığı mendiller avucunun içine düştü. "Bunlar senin," diyerek onları mahkûma fırlattı. Gezgine dönüp, açıklama yapar gibi, "Hanımların hediyesi…" diye ekledi.

Üniformayı çıkarırken, davranışlarından açıkça belli olan acelesine rağmen, giysilerinin her bir parçasına pek özenli davranıyordu, hatta ceketindeki simli kordonları özel bir ilgiyle okşadı ve bir püskülü düzeltti: Bu özene uymayan tek şey, her bir giysi parçasıyla işi biter bitmez, o parçayı hemen, isteksiz bir tavırla çukura fırlatıp atmasıydı. Geriye kalan son şey kısa kılıcı ve kılıcın kayışıydı. Kılıcı kınından çekti, kırdı, hepsini, kılıç parçalarını, kını ve kayışı toparladı, büyük bir şangırtıyla fırlatıp çukura attı.

Şimdi orada çırılçıplak duruyordu. Gezgin dudaklarını ısırdı ve hiçbir şey söylemedi. Gerçi olacakların farkındaydı ama subayı yapacağı herhangi bir şeyden alıkoymaya hakkı yoktu. Subayın her şeyiyle bağlı olduğu muhakeme usulünün sonu bu kadar yakınsa –muhtemelen bu, meseleyi kendine görev bilen gezginin kendini araya girmeye mecbur hissetmesinin sonucuydu– subay tamamen doğru davranıyor demekti; onun yerinde olsa, gezgin de farklı davranmazdı.

Asker ve mahkûm ilkin, olan bitenlerden hiçbir şey anlamadılar, hatta başlangıçta olanlara bakmadılar bile. Mahkûm mendilleri almış olmanın sevincini yaşıyordu ama bu sevinç fazla uzun sürmedi, çünkü asker ani ve önceden kestirilemez bir hareketle, onları mahkûmun elinden kapmıştı. Bu kez mahkûm, askerin saklamak için palaskasının altına sıkıştırdığı mendilleri çekip almaya çalıştı ama asker tetikteydi. Böyle, yarı şaka yarı ciddi, didişiyorlardı. Ancak, subay çırılçıplak kaldığında ciddiyetlerini takındılar. Özellikle mahkûm, büyük bir dönüşümü sezmiş, bundan etkilenmişe benziyordu. Onun başına gelenler, şimdi subayın başına gelmek üzereydi. Herhalde infaz bu sefer tamamlanacaktı. Belki de yabancı gezgin bu konuda emir vermişti. Demek ki, bir intikamdı bu. Kendisi sonuna kadar acı çekmemiş olduğu halde, intikamı sonuna kadar alınıyordu. O anda, suratında sessiz, yayvan bir gülümseme belirdi ve bir daha da kaybolmadı.

Subay ise kendini makineye vermişti. Daha önce de makineden iyi anladığı belli olmuştu ama, şimdi makineyi kullanışı ve makinenin ona itaat edişi gene de insanı şaşkına çevirebilirdi. Elini tırmığa uzatır uzatmaz tırmık, subayı karşılamak için doğru konumu bulana kadar bir aşağı bir yukarı inip çıktı. Yatağın sadece kenarından tuttu; tutar tutmaz da yatak titreşmeye başladı; keçe tıkaç ağzına doğru geldi, subayın aslında onu almak istemediği görüldü ama tereddüdü bir an sürdü, ardından boyun eğip

tıkacı ağzına aldı. Her şey hazırdı, sadece kayışlar hâlâ yanlardan sarkıyordu, fakat besbelli ki, onlara ihtiyaç da yoktu; subayın bağlı olması gerekmiyordu. Tam o anda mahkûm, kayışların açık olduğunu fark etti, ona göre kayışlar bağlı olmazsa infaz infaz olmazdı; hevesle askere işaret etti ve ikisi birlikte subayı bağlamaya gittiler. Subay, yazıcıyı çalıştıran kolu itebilmek için bir ayağını dışarı uzatmıştı, onların geldiğini fark edince ayağını geri çekti ve kendini bağlattı. Ama artık makineyi çalıştıran kola uzanamazdı, ne asker ne de mahkûm kolu bulabilirdi, gezgin ise işe karışmamaya kararlıydı. Zaten buna gerek de kalmamıştı; kayışlar bağlanır bağlanmaz makine kendi kendine çalışmaya başladı; yatak titriyor, iğneler derinin üstünde dans ediyor, tırmık yukarı aşağı salınıyordu. Gezgin, yazıcıdaki çarklardan birinin gıcırdaması gerektiğini hatırlayana kadar, gözlerini dikip öylece izledi, ama çarktan çıt çıkmıyordu, en ufak bir gıcırtı bile duyulmuyordu.

Böyle sessiz çalışması nedeniyle makine onların dikkat alanının iyice dışına çıkmıştı. Gezgin, askerle mahkûma doğru baktı. Mahkûm, askere kıyasla daha bir canlıydı, makinenin her şeyi ilgisini çekiyordu; kâh eğiliyor kâh doğruluyor, ikide bir askere bir şey göstermek üzere parmağını uzatıyordu. Bu durum gezginin fazlasıyla canını sıkıyordu. Buradaki işi bitene kadar kalmaya kararlıydı ama bu ikisini görmeye de daha fazla dayanamayacaktı. “Hadi evinize!” dedi. Belki asker buna razıydı ama mahkûm bu buyruğu neredeyse bir ceza olarak algıladı. Ellerini göğsünün önünde kavuşturarak, yalvar yakar, kalmak için izin istedi, hatta gezgin onun bu isteğini kafasını iki yana sallayarak reddedince, diz çöküp yalvardı. Gezgin burada emirlerin işe yaramadığını anlayınca, üstlerine yürüyüp onları kovalamaya kalktı. Tam o sırada yazıcının üst kısmından gelen bir ses duydu. Kafasını kaldırıp yukarıya baktı. Yoksa dişli, beklenebileceği gibi yine aksaklık mı çıkarmıştı. Ama olan başka bir şeydi. Yazıcının kapağı önce ağır ağır kalktı, sonra aniden sonuna kadar açıldı. Bir çarkın dişleri ortaya çıktı ve havaya yükseldi, hemen ardından da, sanki bir güç yazıcıya büyük baskı yapıyormuş da içerde çarka yer kalmamış gibi, çarkın tamamı beliriverdi; çark, dönerek yazıcının kenarına doğru yuvarlandı, oradan kumun üstüne diklemesine düştü ve devrilip kaldı. Çok geçmeden bir başka çark fırladı, onu irili ufaklı, birbirinden zor ayırt edilen başka çarklar ve dişliler izledi. Hepsi aynı şekilde düşüyordu, insan her seferinde tam da yazıcının içinin çoktan boşalmış olması gerektiğini düşünürken, özellikle

kalabalık yeni bir grup dişli ortaya çıkıyor, aşağı düşüyor, kumda yuvarlanıyor ve devrilip kalıyordu. Bu olanlar yüzünden mahkûm, gezginin verdiği emri unutmuştu; dişli çarklar aklını başından almıştı; her seferinde birini yakalamak istiyor, bir yandan da askeri yardıma çağırıyordu; ama her seferinde de irkilerek elini geri çekiyordu, çünkü elini uzattığı anda, onu en azından yuvarlanışıyla ürküten bir başkası ortaya çıkıyordu.

Gezgin ise çok huzursuz olmuştu; görünüşe bakılırsa makine parçalanıp hurda yığınına dönüşüyordu; az evvelki sessizliği yanıltıcıydı. Subay kendini kurtaracak durumda olmadığından, gezgin, onu kurtarması gerektiği hissine kapılmıştı. Ancak, dişlilerin düşüşü bütün dikkatini oraya çektiği için, makinenin kalan kısımlarını gözden kaçırmıştı; ama şimdi, son dişli de yazıcıdan fırlayıp gezgin tırmığın üzerine eğildiğinde, yeni ve çok daha can sıkıcı bir sürprizle karşılaştı. Tırmık, yazacağına bedene saplanıp kalıyordu, yatak ise bedeni döndürmüyor, sadece titreyerek iğnelere doğru kaldırıyordu. Gezgin olaya müdahale etmek, mümkünse de makineyi tamamen durdurmak istedi. Bu subayın erişmek istediği türden bir işkence değil, düpedüz cinayetti. Ellerini uzattı. Ama tam o sırada tırmık, eskiden ancak on ikinci saatte yaptığını şimdi gerçekleştirip, subayın delik deşik olmuş gövdesiyle birlikte havaya kalkıp yana kaydı. Kan, suyla karışmadan oluk oluk akıyordu, çünkü bu sefer su boruları da çalışmamıştı. Ve son işlemde de terslik çıktı, beden iğnelerden kurtulamıyor, her tarafından kanlar fışkırıyor, çukura düşmeden öylece asılı duruyordu. Tırmık, eski yerine dönmek ister gibiydi, ama sanki taşıdığı yükten kurtulamadığının farkındaymışçasına, çukurun üzerinde beklemeye devam ediyordu. “Yardım etsenize!” diye bağırdı gezgin askerle mahkûma ve kendisi de subayı ayaklarından kavradı. Diğer ikisi subayın başından tutarlarsa, itecekti; böylelikle subay, yavaşça kaldırılıp iğnelerden kurtarılabilecekti. Ama asker ve mahkûm gelip gelmemekte kararsız kalmışlardı; mahkûm tam o anda arkasını döndü; gezgin yanlarına gidip onları zorla subayın kafasının bulunduğu tarafa itmek zorunda kaldı. Bu sırada, neredeyse elinde olmadan, cesedin yüzüne baktı. Hayatta olduğu zamanki gibiydi; vaat edilen kurtuluşa dair hiçbir işaret yoktu yüzünde; öteki herkesin makinede bulduğu şeyi, subay bulamamıştı; dudakları sımsıkı kapalı, gözleri açıktı, hayat ifadesi taşıyorlardı, sakin ve ikna olmuş bakışları vardı; alnına büyük demir çivinin ucu saplanmıştı.

Gezgin, peşinde asker ve mahkûmla birlikte, sömürgenin ilk evlerine ulaştığında, asker binalardan birini gösterdi ve “İşte burası çayevi,” dedi.

Bu evlerden birinin zemin katında, derin, basık, mağaramsı, duvarları ve tavanı isten kararmış bir oda vardı. Sokağa bakan tarafındaki giriş tamamen açıktı. Çayevi, komutanlık sarayı hariç, sömürgedeki hepsi harap diğer binalardan pek de farklı olmamasına rağmen, gezginin zihninde tarihe ilişkin anılar canlandırıyordu ve gezgin eski günlerin kudretini hissetti. Binaya biraz daha yaklaştı, çayevinin önündeki, sokağa çıkarılmış boş masaların arasından, peşinden gelen refakatçileriyle birlikte geçti ve içerden gelen serin ve ağır havayı soludu. “Eski komutan işte burada gömülü,” dedi asker. “Mezarlıkta bir yer verilmesine papazlar itiraz etti. Bir süre onu nereye gömeceklerine karar veremediler, sonunda da buraya gömdüler. Eminim subay, size bundan hiç bahsetmemiştir; çünkü bu onun en çok utandığı şeydi. Hatta birkaç kere, geceleyin onu mezarından çıkarmaya çalıştı ama her seferinde engellendi.” Askere pek de inanmayan gezgin, “Mezar nerde?” diye sordu. Asker ve mahkûm, hemen öne doğru koşup kollarını uzatarak, mezarın bulunduğunu düşündükleri yeri gösterdiler. Gezgini duvar dibine, bazı masalarda müşterilerin oturduğu yere götürdüler. Bu müşteriler, herhalde liman işçileri olmalıydılar; kısa, parlak kara sakallı, güçlü kuvvetli adamlardı. Hiçbirinin ceketi yoktu, gömlekleri yırtık pırtıktı, gariban, sindirilmiş ahaliden kimselerdi. Gezgin yanlarına yaklaştığında, bazıları ayağa kalkarak, duvara dayanıp ona baktılar. Etrafta, “Bu bir yabancı,” fısıltıları dolaştı, “mezarı görmeye gelmiş.” Altında gerçekten de bir mezar taşı bulunan bir masayı kenara ittiler. Sade bir taştı ve bir masanın altına saklanabilecek kadar kısaydı. Mezar taşının üzerindeki yazı çok küçük harflerle yazılmıştı ve gezgin onu okumak için diz çökmek zorunda kaldı. Taşın üzerinde şöyle yazıyordu: “Burada eski komutan yatıyor. Onun, şimdi artık isimlerini kullanmalarına izin verilmeyen taraftarları, ona bu mezarı hazırladılar ve mezar taşını yerleştirdiler. Bir kehanete göre, komutan kesin bir süre sonra dirilip taraftarlarını etrafına toplayarak, bu binadan hareket edip, sömürgeyi yeniden ele geçirecektir. İnanın ve bekleyin!” Gezgin yazıyı okuyup da ayağa kalktığında, adamların, sanki yazıyı onunla birlikte okumuş, onu gülünç bulmuş ve gezginin, kendi düşüncelerine katılmasını beklermiş gibi etrafını çevirdiklerini ve güldüklerini gördü. Gezgin olanları fark etmiyormuş gibi davrandı; biraz

bozuk para dağıttı, masanın mezarın üzerine çekilmesini bekledikten sonra, çayevini terk ederek limanın yolunu tuttu.

Asker ve mahkûm çayevinde, kendilerini alıkoyan tanıdıklara rastlamışlardı. Onlara fazla takılmadan yola koyulmuş olmalıydılar ki, onlar arkasından geldiklerinde, gezgin, teknelere giden merdivenin yarısına henüz varmıştı. Büyük olasılıkla gezgini, son anda, kendilerini de yanına alması için zorlamaya niyetlilerdi. Gezgin aşağıda tekne sahiplerinden biriyle, açıkta bekleyen buharlı gemiye kendisini götürmesi için pazarlık yaparken, ikisi, merdivenleri paldır küldür iniyorlardı, ama hiç ses çıkarmadan, çünkü bağırmaya cesaretleri yoktu. Aşağıya ulaştıklarında, gezgin çoktan tekneye binmişti, sandalcı ise palamarı çözüyordu. Hâlâ tekneye atlayabilirlerdi ama gezgin, ağır, düğümlü bir halatı havaya kaldırıp onları tehdit ederek atlamalarına engel oldu.

YASANIN ÖNÜNDE

Yasanın önünde bir kapı bekçisi bekler. Bu bekçiye taşradan bir adam gelir ve yasaya girmek için izin rica eder. Ancak kapı bekçisi, ona şimdi giriş izni veremeyeceğini söyler. Adam düşünür ve ardından, yani ilerde girmesine izin mi verilecek, diye sorar. “Mümkün,” der kapı bekçisi, “ancak şimdi değil.” Yasaya açılan kapı, her zamanki gibi açık durduğundan ve kapı bekçisi yana çekildiğinden, adam, kapıdan içerisini görebilmek için eğilir. Kapı bekçisi bunu fark edince güler ve “Seni bu kadar çekiyorsa, yasağıma rağmen içeriye girmeyi dene,” der. “Ama unutma: Ben kudretliyim. Üstelik ben sadece en alt düzeydeki kapı bekçisiyim. Bir salondan ötekine kapı bekçileri beklerler; her biri öncekinden daha kudretlidir. Daha üçüncüsünün görünüşüne, ben bile dayanamam.” Taşralı adam bu türden zorluklarla karşılaşacağını ummamıştır. Yasanın herkese, her zaman açık olması gerekir diye düşünmüştür; ama şimdi, kürk paltonun içindeki kapı bekçisine, onun o büyük, sivri burnuna, uzun, seyrek, siyah Tatar sakalına daha dikkatli bakınca, iyisi mi giriş iznini alana kadar bekleyeyim, diye karar kılar. Kapı bekçisi ona bir iskemle verir ve onu kapının yanına oturtur. Adam, orda, günlerce ve yıllarca oturur. İçeriye bırakılmak için birçok girişimde bulunur. Kapı bekçisi onu sık sık küçük sorgulara çeker; memleketi hakkında ve başka birçok konuda sorular sorar; gelgelelim bunlar, büyük efendilerin sorduğu cinsten, öylesine, mesafeli sorulardır ve her seferinde, sonunda onu henüz içeriye bırakamayacağını söyler. Yolculuk için yanına birçok şey alan adam, ne kadar değerli olduğuna bakmadan, kapı bekçisini rüşvetle ikna etmek için her şeyi kullanır. Gerçi beriki hepsini kabul eder, ama bunu yaparken: “Sırf elinden geleni yapmadığını düşünmeyesin diye bunu kabul ediyorum,” der.

Kapı bekçisi, adamı birçok yıl boyunca neredeyse aralıksız olarak gözlemleyip durur. Adam, öteki kapı bekçilerini unutur ve bu ilk kapı bekçisi, yasaya girişin biricik engeli gibi görünür ona. Bu talihsiz rastlantıya, ilk yıllarda, sağa sola aldırış etmeden, yüksek sesle lanetler okur; ilerde, yaşlanınca, artık sadece kendi kendine homurdanıp durur. Çocuklaşır ve kapı bekçisini yıllarca incelemesi sonucunda, onun kürk yakasındaki pireleri de keşfetmiş olduğundan, pirelerden de, kapı bekçisinin fikrini değiştirmesi için kendine yardım etmelerini rica eder. Sonunda,

gözleri ışığı daha zayıf algılar; çevresi gitgide daha mı kararıyor, yoksa gözleri mi onu aldatıyor, bilemez. Ne var ki tam da o anda, karanlığın içinde, yasanın kapısından gelen, söndürülemez bir ışık parıltısı fark etmektedir. Bundan sonra fazla yaşamaz. Ölümünden önce, zihninde, bütün o yılların deneyimleri, o ana kadar kapı bekçisine yöneltmediği bir soru'nun içinde toplanırlar. Katılaşmış bedenini doğrultamadığı için, parmağıyla, kapı bekçisine yanına gelmesini işaret eder. Kapı bekçisi, ona doğru iyice eğilmek zorundadır; çünkü boy farkı, adamın aleyhine, çok fazla artmıştır. "Hâlâ ne öğrenmek istiyorsun?" diye sorar kapı bekçisi, "Doyuma ulaştırılamaz birisin." "Herkes yasaya ulaşmak için çabalar," der adam, "nasıl oldu da, bu birçok yıl içinde benden başka kimse giriş izni talep etmedi?" Kapı bekçisi, adamın artık ölmek üzere olduğunu anlar ve iyice azalmış olan işitme yetisi yüzünden, ona kükrercesine: "Burada, senden başka kimse giriş izni alamazdı, çünkü bu giriş sadece sana ayrılmıştı. Şimdi gidip onu kapatıyorum," der.

AÇLIK CAMBAZI

Şu son onyıllarda, açlık cambazına duyulan ilgi çok azaldı. Eskiden bu türden, kişinin kendi yönetimindeki gösterileri düzenlemeye değerken, bu bugün artık söz konusu bile değil. Onlar bambaşka zamanlardı. O zamanlar bütün kent açlık cambazıyla meşgul olur, gösteriye katılım her bir açlık gününden diğerine, biraz daha artardı; herkes, açlık cambazını hiç olmazsa günde bir kere görmek isterdi; ilerleyen günlerle birlikte, gece gündüz küçük kafesin önünde oturan aboneler türerdi; geceleri de, etkiyi artırmak için yakılan meşalelerin ışığında ziyaretler yapılırdı; güzel günlerde kafes dışarıya taşınırdı ve bu durumda açlık cambazının gösterildiği ziyaretçiler, en çok çocuklar olurdu; açlık cambazı yetişkinler için, sadece, moda adına katıldıkları bir eğlenceden, ilginç bir olaydan başka bir şey değilken, çocuklar hayretler içinde, ağızları bir karış açık, kendilerini güvende hissetme ihtiyacıyla el ele tutuşmuş halde açlık cambazının, solgun yüzüyle, siyah kazağının içinde, açlıktan kaburgaları sayılır bir halde, bir sandalyeye bile tenezzül etmeden yere serilmiş samanlar üzerinde oturuşunu; arada bir kibarca başını sallayarak, güç bela gülümseyerek sorulara cevap verişini; ayrıca zayıflığını yoklayıp hissetsinler diye parmaklıklar arasından elini uzatışını; ama ardından tekrar kendi içine çöküşünü; hiç kimseyle, hatta kafesin biricik eşyası olan saatin, kendisi için öylesine önemli olan vuruşlarıyla bile ilgilenmeksizin, neredeyse kapalı gözlerle önüne bakıp, ara sıra, dudaklarını ıslatmak için minicik bir bardaktan dudaklarına su değdirişini izlerlerdi.

Gelip geçen, boyuna değişen izleyicilerin dışında, bir de izleyicilerin seçtiği daimi bekçiler vardı; bunlar, her nedense genellikle kasap olurdu ve açlık cambazının herhangi bir yoldan gizlice besin almaması için, her üçü de aynı anda, gece gündüz onu gözaltında tutmakla yükümlüydüler. Ne var ki bu, kitlenin endişesini gidermek için uygulanmaya konmuş bir formaliteden başka bir şey değildi; çünkü işin aslına vakıf olanlar, açlık cambazının aç kalma döneminde, asla, hiçbir şart altında, hatta buna mecbur tutulması durumunda bile, ağzına en ufak bir kırıntı olsun koymayacağını gayet iyi bilirlerdi; mesleğinin onuru ona bunu yasaklıyordu. Kuşkusuz her bekçi bunu kavrayamıyordu; kimileyin göz kulak olma görevinde çok gevşek davranan, bile bile bir köşeye çekilip

açlık cambazına –onların düşüncesine göre herhangi gizli bir erzak arasından– güç tazeleyici küçük bir lokma alma fırsatı vermek niyetiyle kâğıt oyununa dalan bekçi grupları bile vardı. Açlık cambazına hiçbir şey, böyle bekçiler kadar acı çektiremezdi; hüzün veriyordu bunlar ona; bu bekçiler aç kalmayı korkunç zorlaştırıyorlardı; kimi kez, halsizliğinin üstesinden gelerek insanlara kendisini ne kadar haksızca töhmet altında bıraktıklarını göstermek için, dayanabildiği kadar şarkı söylerdi. Ne var ki çok az işine yarardı bu; bu sefer de açlık cambazının şarkı söylerken bile yemek yeme becerisine şaşıp kalırlardı, o kadar. Parmaklığın iyice dibine oturan ve salonun loş aydınlatmasıyla yetinmeyerek emprezaryonun kendilerine sağladığı el fenerleriyle kendisini aydınlatan bekçileri, ötekilerden çok daha fazla tercih ederdi. Bu göz kamaştırıcı ışık onu hiç rahatsız etmezdi; zaten hemen hiç uyuyamıyordu; birazcık kestirmeyi de her zaman becerebiliyordu; her türlü ışıkta, günün her saatinde, hatta ağzına kadar dolu, gürültülü salonda bile. Böyle bekçilere can kurban; onlarla geceyi hiç uyumadan geçirmeye seve seve razı olurdu; onlarla şakalaşmaya, onlara kendi göçebe hayatından hikâyeler anlatmaya, onların da anlattıklarını dinlemeye hazırdı ve bütün bunları gene, bu bekçilere, kafesin içinde yiyecek hiçbir şeyin bulunmadığını ve hiçbirinin yapamayacağı kadar aç kalabileceğini göstermek için, onların uyanık kalmalarını sağlamak amacıyla yapardı. Fakat asıl, sabah olup da, bekçilerin zahmetli bir nöbetin ardından sağlıklı insanlara özgü bir iştahla saldırdıkları, hesabını da kendisinin ödediği adamakıllı bir kahvaltı getirildiğinde en büyük mutluluğu hissederdi. Gerçi bu kahvaltıyı, bekçilere yönelik münasebetsiz bir etkileme çabası olarak görmek isteyenler bile vardı, ama bu kadarı da biraz fazlaydı ve kalkıp da bu kuşkuculara, sırf görev uğruna kendilerinin kahvaltısız gece bekçiliği yapmayı isteyip istemedikleri sorulduğunda, bunlar görevden kaçarlar ama kuşkularında da hâlâ ısrar ederlerdi.

Bütün bunlar, aç kalma sırasında kesinlikle önlenemeyecek itimatsızlıklardı. Çünkü kimse bütün o günleri ve geceleri hiç ara vermeksizin açlık cambazının başında geçirebilecek durumda değildi; kısacası kimse kendi görüşünden hareketle, ilk elden, cambazın gerçekten de sürekli ve hatasız bir şekilde aç kalıp kalmadığını kesinlikle bilemezdi; bunu bilebilecek olan tek kişi açlık cambazının kendisiydi; öyleyse bir tek o, kendi aç kalmasının en memnun, en tatmin olmuş seyircisi olabilirdi. Gelgelelim, gene bambaşka bir nedenden dolayı, hiçbir zaman tatmin

olmuyordu; belki de bazı seyircilerin onun görüntüsüne dayanamayarak gösteriden uzak kalmalarına yol açacak kadar bir deri bir kemik kalmasının nedeni açlığı değil, kendi kendisinden hiç memnun olmayışıydı. Çünkü bir tek o, bu işe vakıf olan başka kimsenin bilmediği bir şeyi, aç kalmanın ne kadar kolay olduğunu biliyordu. Dünyanın en kolay işiydi bu. Zaten bunu saklamazdı, ama ona inanmıyorlardı; kulak verenler de bunu alçakgönüllülüğüne bağlıyor, ama çoğunlukla reklam meraklısının teki, hatta aç kalmayı kolaylaştırmanın yolunu bulduğu için hiç güçlük çekmeden aç kalabilen, üstüne üstlük bunu yarım yamalak itiraf etme yüzsüzlüğünü de gösteren üçkâğıtçının biri olduğunu düşünüyorlardı. Bütün bunları sineye çekmek zorunda kalıyordu; aradan geçen yıllar içinde buna alışmıştı da; gelgelelim bu memnuniyetsizlik alttan alta içini durmadan kemiriyordu ve şimdiye kadar hiçbir zaman, hiçbir aç kalma döneminin ardından –bu konuda onun adına her türlü garantiyi vermek mümkündü– kendi isteğiyle kafesini terk etmemişti. Emprezaryo, en uzun aç kalma süresini kırk gün olarak belirlemişti; bu süreyi aşacak şekilde aç kalmasına, büyük kentlerdeki gösterilerde bile hiçbir zaman izin vermezdi ve bunun makul nedenleri de vardı. Tecrübelere göre yavaş yavaş dozajı artırılan reklamlarla bir kentin merakını körüklemek mümkündü; ancak kırk günün ardından seyirci teklemeye başlıyor, gösteriye rağbet kayda değer bir şekilde azalmaya yüz tutuyordu; elbette ilginin azalması bakımından kentten kente, ülkeden ülkeye küçük farklılıklar görülürdü, ama kırk günün üst sınırı belirlemesi bir kuraldı. Dolayısıyla kırkıncı günde çiçeklerle süslenmiş kafesin kapısı açılır, coşkulu, kendinden geçmiş bir seyirci kalabalığı gösteri salonunu doldurur, askeri bando çalar, iki doktor, gerekli ölçümleri yapmak üzere kafese girer, sonuçlar bir megafonla salondakilere duyurulur ve nihayet bu iş için kurayla belirlenmiş olmaktan son derece mutlu iki genç hanım, açlık cambazını kafesinden çıkartıp birkaç basamak merdiven indirerek, küçük bir masanın üzerinde, özenle seçilmiş hasta yemeğinin hazır olduğu yere götürmek üzere çıkagelirlerdi. Her seferinde, tam da bu anda, açlık cambazının karşı koyacağı tutardı. Gerçi bir deri bir kemik kollarını, üzerine eğilmiş hanımların yardım etmek için uzanmış ellerine kendi isteğiyle bırakırdı, ancak ayağa kalkmaya yanaşmazdı. Ne diye şimdi, tam da kırkıncı günde son versindi ki aç kalmaya. Uzunca bir süre daha, hatta sınırsız bir süre dayanabilirdi buna; niçin tam da şimdi, aç kalmanın en iyi durumuna ulaşmışken, hatta henüz en iyi duruma bile ulaşmamışken son versindi ki? Niçin daha fazla aç kalarak elde edebileceği

ünü, sadece gelmiş geçmiş bütün zamanların en büyük açlık cambazı olma fırsatını değil –bunu büyük olasılıkla çoktan başarmış olmalıydı– kapasitesinin sınırları olmadığını hissettiğine göre, bu konuda insanın hayal gücünün ötesine geçecek şekilde kendi rekorunu da kırma fırsatını elinden almak istiyorlardı ki? Ona böylesine hayranmış gibi davranan seyirci kitlesi, niçin bu kadar sabırsızdı? Kendisi daha fazla aç kalmaya dayanabilecekse, onlar neden beklemeye dayanamazlardı? Kaldı ki, yorgun da olurdu, ne güzel otururdu samanların üzerinde; bir de ayağa kalkıp dikilmesi, düşünmesi bile midesini bulandıran yemeği yemeye gitmesi beklenirdi ondan –sırf hanımlara duyduğu saygı yüzünden, tiksintisini belli etmekten kendini güç bela alıkoyardı. Ve o oturduğu yerden, görünüşte kendisine çok iyi davranan, gerçekte ise öylesine zalim olan hanımların gözlerinin içine bakarak, zayıf, ince boynuna ağır gelen başını, ‘istemiyorum’ anlamında iki yana sallardı. Fakat ardından her zaman olan şey gene olur, emprezaryo gelir, tek kelime etmeden –müzik konuşmayı imkânsız hale getirirdi– sanki gelip de burada samanların üzerindeki eserini bir görsün diye Tanrı’yı davet edercesine kollarını açlık cambazının, bu çile çeken şehidin –gerçekten de çile çeken bir şehitti o, ama bambaşka bir anlamda– üzerinden göğe uzatırdı; abartılı bir itinayla ne kadar narin bir şeyle uğraştığına etrafı inandırmak istercesine açlık cambazını ince belinden kavrar ve onu, belli etmeden biraz silkelemekten de geri kalmayarak –öyle ki açlık cambazı bacaklarının ve bedeninin üst kısmının denetimini yitirip ileri geri sallanırdı– bu arada beti benzi atıp bembeyaz kesilmiş hanımlara teslim ederdi. Açlık cambazı da her şeye katlanırdı; başı göğsünün üstüne düşerdi; sanki oraya yuvarlanmış ve açıklanamaz bir biçimde orada tutunmuş gibi; bedeni oyulmuş gibiydi; bacakları kendini koruma dürtüsüyle diz bölgesinde birbirine sımsıkı yapışırdı ve sanki yerde sağlam, gerçek bir zemin yokmuş da ancak şimdi onu arıyormuş gibi yere sürtüp dururlardı ve bedeninin bütün o artık iyice tüysıklet hale gelmiş ağırlığıyla –yardım arayarak, nefes nefese (bu onurlu görevin bu kadar güç olacağını hiç tahmin etmemiş olurdu bu hanım), hiç değilse yüzünü açlık cambazına değmekten kurtarmak için boynunu mümkün olduğunca geri çeken, ancak daha sonra, bunu başaramadığı ve kendisinden daha şanslı olan refakatçisi onun yardımına gelmeyip, bunun yerine açlık cambazının, bu kemik yığınının elini, titreyerek kendinden uzakta tutup onu peşi sıra sürüklemekle yetindiği için, salondaki, heyecandan kendinden geçmiş seyircilerin kahkahaları arasında gözyaşlarına boğulan ve çoktandır açlık

cambazını almak için orada hazır bekleyen bir yardımcıya görevini devredecek olan– hanımlardan birinin üzerine dayanırdı. Derken, açlık cambazının yarı baygın uyuklaması sırasında, dikkati onun durumundan uzaklaştırması umulan neşeli konuşmalar arasında, emprezaryonun cambazın dudakları arasına birazcık olsun tıkıştırdığı yemek gelirdi; sonra, açlık cambazının emprezaryonun kulağına sözde bir şeyler fısıldamasıyla, seyircilerin sağlığına içilirdi; orkestra bütün bunları güçlü bir çıkışla süsleyip destekler, hemen ardından seyirciler dağılıp giderdi ve kimsenin gördüklerinden memnun kalmamak gibi bir hakkı olmazdı, hiç kimsenin; sadece açlık cambazı memnun olmazdı, her zamanki gibi, bir tek o.

İşte açlık cambazı böyle düzenli küçük dinlenme dönemleri dışında, görünürde bir ihtişam içinde, dünyanın takdirini kazanarak, ama aynı zamanda kimsenin üzüntüsünü ciddiye almayı becerememesi yüzünden gittikçe kötüleşen, berbat bir ruh hali içinde yaşayıp gitti. Zaten onu nasıl avutabilirlerdi ki? Başka ne vardı ki istediği, arzu ettiği? Ve iyi huylu, merhametli, ona acıyan ve hüznünün büyük olasılıkla açlıktan ileri geldiğini kendisine izah etmeye çalışan biri çıktığında, hele aç kalma dönemi iyice ilerlemişse, açlık cambazının öfkeden patlayarak buna tepki gösterdiği ve herkesin ödünü patlatarak bir hayvan gibi parmaklıkları sarsmaya başladığı olurdu. Gelgelelim böyle durumlar için emprezaryonun çok severek başvurduğu bir ceza yöntemi vardı. Toplanmış seyircilerin karşısında açlık cambazı adına özür diler, açlık cambazının sadece aç kalmış olmasıyla açıklanabilecek olan, tok insanların öyle kolay kolay kavrayamayacağı hırçınlığının, bu davranışını affedilebilir kılacağını kabul eder, ardından aynı bağlam içinde, aç kaldığından çok daha uzun süre aç kalabileceği biçimindeki iddiasına değinir; gene bu açıklama içinde zaten içerildiğine inandığı o büyük gayret ve hırsını, iyi niyetini, o büyük fedakârlığını, kendinden vazgeçişini över, ancak hemen ardından, o konuşurken bir yandan da satılan fotoğraflar sayesinde bu iddialarını hemen ayak üstü çürütmeye çalışırdı. Çünkü bu resimlerde açlık cambazı aç kalışının bir kırkıncı gününde, bir yatağın üzerinde, halsizlikten neredeyse tamamen tükenmiş, bitmiş halde görülürdü. Hakikatin, açlık cambazının gerçi bu çok iyi bildiği, ama her seferinde onu kahreden çarpıtılması hali, bardağı taşıran son damla olurdu. Aç kalma dönemine zamanından önce son vermenin sonucu olan şey, burada açlık süresine son vermenin nedeni olarak gösteriliyordu. Bu anlayışsızlığa, dünyanın bu dar kafalılığına karşı

mücadele etmek imkânsızdı. Hâlâ iyi niyetini koruyarak her seferinde kafesinden merakla emprezaryonun konuşmasını dinler, ne var ki fotoğrafların ortaya çıkmasıyla birlikte her seferinde parmaklıkları bırakıp iç çekerek samanlarının üzerine çöker ve korkusu geçmiş seyirciler yeniden yaklaşıp onu seyredebilirlerdi.

Birkaç yıl sonra bu türden sahnelerin tanıkları o anı düşündüklerinde, kendi yaptıklarını anlamakta hep güçlük çektiler. Çünkü aradan geçen süre içinde halkın ilgisinde, daha önce değinilen o dönüşüm yaşanmıştı; bir gecede olmuştu bu sanki; bunun derin nedenleri olabilirdi, gelgelelim kim kafa yormaya kalkardı ki bu konuda; neyse ne, günün birinde, artık iyice şımarmış olan açlık cambazı, akın akın başka gösterilere gitmeyi tercih eden eğlence düşkünü kalabalığın kendisini artık terk ettiğini gördü. Emprezaryo bir kez daha, sağda solda eski ilgiyi tekrar bulma umuduyla onunla birlikte Avrupa'nın yarısını dolaştı durdu; ama boşunaydı; sanki gizli bir ittifak sonucu her yerde profesyonel aç kalma gösterisine karşı bir isteksizlik oluşmuştu. Elbette gerçekte bu, bu kadar ani ortaya çıkmış olamazdı ve şimdi, başarıların sarhoşluğu içinde zamanında yeterince dikkate alınmamış, yeterince örtbas edilmemiş kimi belirtiler akla geliyordu; ne var ki bunlara karşı önlem almak için çok geçti artık. Günün birinde yeniden aç kalmanın rağbet göreceği bir dönemin geleceği kesindi, ama bu, şimdi yaşayanlar için bir teselli olamazdı. Peki açlık cambazı bu durumda ne yapsındı? Zamanında binlerce insanın çevresinde tezahüratlar yapmış olduğu kişi, küçük köy panayırlarındaki bir çadırda boy gösteremezdi ya ve başka bir mesleğe el atamayacak kadar yaşı ilerlemiş olmaktan da öteye, aç kalmaya fazlasıyla fanatik bir tutkuyla teslim olmuştu. Bunun üzerine, eşi bulunmaz bir kariyerin ortağı olan emprezaryoya veda edip büyük bir sirkte işe başladı; gücüne gideceği için de sözleşme şartlarına bakmadı bile.

Birbirinin yerini alıp duran ve birbirini karşılıklı dengeleyen sayısız insanı, hayvanı ve aygıtıyla büyük bir sirk, her zaman herkese, elbette bir açlık cambazına da, onu kullanabileceği bir iş verebilir; elbette berikinin taleplerinin gerektiği gibi mütevazı olması koşuluyla; kaldı ki bu özel durumda, işe alınan, sadece açlık cambazının kendisi değil onun eski tanınmış adıydı da; doğrusu, artan yaşlılıkla birlikte azalmayan aç kalma becerisinin kendine özgü bu yanı düşünüldükçe, profesyonel becerisinin artık doruğunda bulunmayan, vaktini doldurmuş bir cambazın, mütevazı,

sakin bir sirk görevine sığınmak istediği söylenemezdi; tam tersine, açlık cambazı, tamamen inandırıcı bir şekilde, eskiden olduğu kadar iyi aç kalabildiği konusunda güvence vermişti, hatta onu kendi haline bırakacak olurlarsa –ki bunu ona hiç tereddütsüz vaat etmişlerdi– asıl şimdi dünyayı haklı bir şaşkınlığa uğratacağını iddia ediyordu, ama elbette açlık cambazının o heves ve coşku içinde kolayca unuttuğu, döneme özgü anlayış ve zevk değişikliği göz önünde alındığında, öteki gösteri uzmanlarınca hafif bir gülümsemeyle karşılanan bir iddiaydı bu.

Ama aslında açlık cambazı da gerçek ilişkileri görmekten iyice uzaklaşmış değildi ve onu kafesiyle birlikte, sözgelimi, sirkin asıl gösterisi olarak kalabalığın göbeğine değil de dışarıya, hayvan kafeslerinin yanına, ama gayet kolay ulaşılabilecek yol üstü bir yere yerleştirmelerini anlaşılır bir davranış olarak kabul etmişti. Kocaman, renkli afişler kafesi çerçeveliyor ve içinde neyin görülebileceğini ilan ediyordu. Seyircilerin, gösteri aralarında hayvanları görebilmek için kafeslere akın ettiklerinde açlık cambazının önünden geçmesi ve orada biraz oyalanması kaçınılmaz oluyordu, belki de hayvan kafeslerine giden bu dar yolun üzerindeki tıkanmayı anlayamayan ve arkadan bastıran o kalabalık daha uzun ve rahat bir izlemeye fırsat verse, onun kafesinin önünde daha uzun süre kalınırdı. Bu da, açlık cambazının, hayatının amacına dönüşmüş, dört gözle beklediği bu ziyaretlerden önce tir tir titremesinin nedeniydi. İlk günlerde gösteri aralarını zor bekler olmuştu; büyük bir heyecanla, dalga dalga gelen kalabalığın yolunu gözlüyordu; ama çok geçmeden, gelenlerin niyetlerinin, istisnasız hep, hayvan kafeslerini ziyaret etmek oluşu, en inatçı, neredeyse bilerek kendini aldatmaların dahi, deneyimlere uzun süre direnemeyeceğini açlık cambazına gösterdi. Yine de, uzaktaki kalabalık, en güzel manzara olma özelliğini koruyordu hâlâ. Çünkü kalabalık ona iyice yaklaştığında, kurulup bozulan grupların gürültüsü ve küfürleri hemen çevresini sarıyordu; bir yanda –bunlar çok geçmeden açlık cambazının canını en çok sıkan grup oldular– gerçekten cambazı merak ettiklerinden değil de, sırf (öteki gruplara gösterdikleri) kapris ve inatlarından ötürü, onu rahatsız edilmeden seyretmek isteyenler, öte yanda ise niyetleri sadece hayvan kafeslerine gitmek olanlar. Büyük yığın geçip gittikten sonra, arkada kalanlar gelirdi ve istedikleri kadar açlık cambazının kafesinin önünde durup onu seyretmelerine hiçbir şeyin engel olmadığı bu kimseler, hayvanlara zamanında ulaşabilmek için uzun adımlarla, kafesten yana hemen hiç

bakmadan, önünden geçip giderlerdi. Bir babanın çocuklarıyla çıkagelmesi, parmağıyla açlık cambazını göstermesi, burada ne olup bittiğini açık seçik izah etmesi, buna benzer, ama karşılaştırılamayacak kadar muhteşem gösterilere tanık olduğu yılları anlatması, öyle sık görülen mutlu bir rastlantı değildi ve çocuklar gerek okulun gerekse de hayatın kendilerini bu konuya yeterince hazırlamamış olmasından dolayı, gerçi her defasında ilgisiz kalır, olup biteni anlamazlardı –aç kalmak onlar için ne ifade ederdi ki?– ama meraklı, araştıran gözlerinin ışıltısında, yeni, gelmekte olan, daha insaflı dönemlere dair değişik bir şeyler olurdu. Belki, diye düşünürdü açlık cambazı kimi zaman kendi kendine, kafesinin yeri hayvan ahırlarına bu kadar yakın olmasa, her şey biraz daha iyi olabilirdi. Çünkü kafesinin hayvanlarınkine bu kadar yakın olmasıyla, insanların seçimi alabildiğine kolaylaştırılıyordu; öte yandan hayvan kafeslerinden yayılan pis kokular, hayvanların geceleri ürküp huysuzlanmaları, yırtıcı hayvanların kırmızı çiğ etlerinin kendi kafesinin önünden geçirilerek onlara götürülmesi, yemek sırasındaki bağırtıları onu çok rencide ediyordu. Ancak yönetimle bu konuda bizzat görüşmeyi göze alamıyordu; çünkü ne de olsa, aralarında tek tük de olsa kendisini görmeye gelmiş birinin de çıkabileceği ziyaretçi kalabalığını hayvanlara borçluydu; kaldı ki, kendi varlığını hatırlatmaya kalkacak olsa, dolayısıyla aynı zamanda da, hani işin aslına bakılacak olursa hayvan kafeslerine giden yolun üzerinde bir engelden başka bir şey olmadığını da onların aklına getirirse, onu kaldırıp nereye tıkacaklarını da kimse bilemezdi.

Gerçi küçük bir engeldi o, gittikçe daha da küçülen bir engel. Bu yeni dönemlerde, insanlar açlık cambazına ilgi ve dikkatlerini yöneltmelerinin beklendiği o tuhaf anlayışa alışmışlardı. Ve bu alışkanlıkla birlikte, açlık cambazı hakkındaki hüküm de verilmiş oluyordu. İstediği kadar iyi aç kalabilirdi; yapıyordu da bunu; ama artık onu hiçbir şey kurtaramazdı; önünden geçip gidiyordu insanlar. Birine aç kalma sanatını anlatmayı dene! Bunu hissetmeyene kavratamazsın. Kafesin üstündeki güzelim tanıtım yazıları kirlenip okunmaz hale geldiler; söküp aldılar onları; yerlerine yenisini koymak kimsenin aklına gelmedi. İlk günlerde özene bezene her gün yenilenmiş olan, aç kalma günlerinin sayısını gösteren tabela, ne zamandır el sürülmeden öylece duruyor, hep aynı sayıyı gösteriyordu; çünkü ilk haftaların ardından sirk personeline bu küçük iş bile sıkıcı gelmeye başlamıştı. Gerçi açlık cambazı bu şartlar altında, tam da geçmişte

bir ara hayal ettiği şekilde ve hiç zorlanmadan, o zamanlar aynen tahmin ettiği gibi, aç kalmayı sınırsızca sürdürdü, gelgelelim kimse günleri saymıyordu, hiç kimse; açlık cambazının kendisinin bile performansının, başarısının büyüklüğü hakkında bir fikri yoktu ve yüreği daraldıkça daralıyordu. Ve bu arada avarenin birinin, önünde durup tabelanın üzerindeki eski sayılarla alay ederek, bunların aldatmaca olduğunu söylemesi, kayıtsızlığın ve doğuştan kötü niyetliliğin uydurması olabilecek, aptalca bir yalandan başka bir şey değildi, çünkü aldatan açlık cambazı değildi; o olanca dürüstlüğüyle çalışıyordu; ondan mükâfatını esirgeyerek, onu aldatıyorlardı. Ama gene birçok gün geçti ve bunun da bir sonu geldi. Bir gün kafes bir müfettişin gözüne çarptı; o da sirk çalışanlarına, bu birçok işe yarayabilecek kafesi, içindeki çürümüş samanlarla birlikte, niçin değerlendirmeden bıraktıklarını sordu; aralarından biri, sayıları gösteren levhanın yardımıyla, açlık cambazını hatırlayana kadar, kimse söyleyecek bir şey bulamadı. Sopalarla samanları karıştırıp, içinde açlık cambazını buldular. “Hâlâ aç kalmayı sürdürüyorsun öyle mi?” diye sordu müfettiş, “buna ne zaman bir son vermeyi düşünüyorsun?” “Bağışlayın beni,” diye fısıldadı açlık cambazı. Bir tek, kulağını kafese iyice yaklaştıran müfettiş anlayabildi onun sözlerini. “Elbette,” dedi müfettiş ve açlık cambazının durumunu personele belli etmek için, parmağını alnına vurarak, ‘kafayı yemiş’ işareti yaptı, “Elbette bağışlıyoruz.” “Hep,” dedi açlık cambazı, “aç kalmama hayranlık duymanızı istedim.” “Zaten hayranlık duyuyoruz,” dedi müfettiş, onu rahatlatmak istercesine. “Ama hayranlık duymamalısınız,” dedi açlık cambazı. “Eh, öyleyse duymuyoruz,” dedi müfettiş, “niye duymamamız gerekiyor peki?” “Zaten aç kalmak zorunda olduğum için, elimden başka türlüsü gelmez,” dedi açlık cambazı. “Şuna bakın,” dedi müfettiş, “niçin elinden başka türlüsü gelmiyormuş?” “Çünkü,” dedi açlık cambazı, küçücük başını biraz kaldırıp, öpmek için uzanmışa benzeyen dudaklarıyla, söyleyeceklerinin hiçbiri boşa gitmesin diye, tam müfettişin kulağının içine konuşarak, “çünkü tadı hoşuma gidecek yiyeceği bulamadım. Bulmuş olsaydım, inan bana, ortalığı yaygaraya vermez, sen ve herkes gibi tıka basa yerdim.” Bunlar onun son sözleriydi; ama o sönmekte olan gözlerinde, aç kalmaya devam etmenin, sağlam ama artık gurur vermeyen inancı vardı hâlâ.

“Pekâlâ, toparlayın bakalım ortalığı,” dedi müfettiş. Ve açlık cambazını, samanlarla birlikte gömdüler. Kafese ise, genç bir panter koydular. Bunca

zaman ıssız, sessiz kalmış kafesin içinde bu vahşi hayvanın kendini sağa sola fırlatışını görmek, en kör algı için bile hissedilebilir bir canlandırıcı etmendi. Panterin hiçbir eksiği yoktu. İhtiyaç duyduğu besini, bakıcılar, öyle uzun süre düşünmeksizin getirip önüne koyuyorlardı. Panter, özgürlükten de yoksun değilmiş gibi görünüyordu; bu soylu, muhtaç olduğu her şeyle patlayacak noktaya kadar donanmış vücut, özgürlüğü de beraberinde sürüklüyor gibiydi; ağzında bir yerde saklıydı sanki özgürlük ve yaşama sevinci, gırtlağından öylesine güçlü bir ateş gibi dışarı taşıyordu ki, seyircilerin buna dayanması hiç de kolay değildi. Fakat kendilerini aştılar; kafesin çevresine toplandılar ve bir daha da oradan kımıldamak istemediler.

HÜKÜM

O güzelim ilkbaharın bir pazar günü, öğleden önceydi. Genç tüccar Georg Bendeman, nehir boyunca uzun bir sıra halinde kaba saba inşa edilmiş, yükseklikleri ve renkleri dışında neredeyse birbirinden farkı olmayan basık evlerden birinin, birinci katındaki odasında oturuyordu. Yurtdışındaki bir gençlik arkadaşına yazdığı mektubu henüz bitirmişti, dalgın ve ağır hareketlerle onu zarfa koydu; ve ardından, dirseği masaya dayalı halde pencereden nehre, köprüye ve karşı kıyıdaki hafif yeşil tepelere baktı.

Bu arkadaşının, evdeki hayatının gidişatından duyduğu hoşnutsuzluk yüzünden yıllar önce Rusya'ya nasıl kaçar gibi gittiğini düşünüyordu. Sonunda Petersburg'da, önceleri çok iyi tutan, ama gittikçe seyrekleşen ziyaretleri sırasında durmadan yakınarak belirttiği gibi, uzun zamandan beri tavsamış görünen bir dükkân işletiyordu. Yabancı bir dünyada boş yere tüketiyordu kendini; sarı rengiyle ilerlemekte olan bir hastalığa işaret eden, çocukluk yıllarından bu yana tanıdığı yüzünü o tuhaf sakal zor gizliyordu. Anlattığına göre ne hemşerileriyle ne de oranın yerlisi olan ailelerle kayda değer bir ilişkisi vardı; sonunda hayatını bekârlığın gereklerine göre düzenlemişti.

Yolunu kaybettiği açıkça belli olan, insanın en fazla acıyabileceği ama yardım edemeyeceği böyle bir adama ne yazılabilirdi ki? Ona, evine geri dönmesi, varolma çabasını bu tarafa aktarması, bütün o eski dostluk ilişkilerini yeniden kurması –ki bunun için herhangi bir engel yoktu– arkadaşlarının yardımına güvenmesi mi söylenmeliydi? Fakat böyle yapmak aynı zamanda ona, koruyuculuğu arttıkça kırıcılığı da artan bir şekilde, şimdiye kadar gösterdiği bütün çabaların boşa olduğunu ve artık akıntıya kürek çekmekten vazgeçmesini, geri dönüp, kesin dönüş yapmış biri olarak herkesi kendisine hayretten açılmış gözlerle baktırması gerektiğini; sadece arkadaşlarının bir şeyler becerebildiğini ve baba evinden ayrılmamış bütün başarılı arkadaşlarının tuttuğu yolu tutması gereken, büyümemiş bir çocuk olduğunu söylemek anlamına da gelirdi. Peki, ona reva görülecek bütün bu eziyetler bir işe yarayacak mıydı? Belki de bir daha eve bile getirilemeyecekti; ülkesindeki ilişkileri artık anlamadığını kendisi de söylemişti zaten; ve bu akıl hocalıklarından bezgin, dostlarından biraz daha uzaklaşmış olarak, bütün bu çabalara rağmen kendine yabancı

olan o yerde kalma olasılığı vardı. Peki öğütlere gerçekten kulak verip de, sonuçta kendi ülkesinde –kasten değilse de koşulların zorlamasıyla– ezilecek, ne arkadaşlarıyla ne de onlarsız bir çıkar yol bulamayacak, utanç duyacak ve asıl o zaman gerçekten de yersiz yurtsuz ve arkadaşsız kalacaksa, şu anda olduğu gibi o yabancı ülkede kalması, onun için daha iyi olmaz mıydı? Bu koşullar altında, onun burada sahiden tutunabileceğini düşünmek mümkün müydü?

İşte bu nedenlerle, hani mektuplaşmayı ille de sürdürmek istiyorsa, insanın en uzak bir tanıdığına bile hiç çekinmeden bildirebileceği türden önemli şeyleri ona yazması mümkün değildi. Arkadaşı üç yıldan fazla bir süredir ülkesine gelmemişti ve bunu –yüz binlerce Rus dünyanın dört köşesinde hiçbir sorun olmaksızın dolaşıp dururken, küçük bir işadamının, kısacık bir süre için bile olsa, orada olmayışına izin vermeyen– Rusya'daki politik ilişkilerin belirsizliğiyle, alabildiğine üstünkörü açıklıyordu. Ama bu son üç yılda, özellikle Georg için pek çok şey değişmişti. Arkadaşı, Georg'un annesinin yaklaşık iki yıl önce öldüğü, onun bu tarihten beri yaşlı babasıyla ortak bir ekonomik hayat sürdürdüğü haberini ancak alabilmiş ve başsağlığı dileğini –nedeni ancak, böyle bir olaydan duyulabilecek üzüntünün yaban ellerde tamamen açıklanamaz olmasıyla açıklanabilecek– kuru bir mektupla dile getirmişti. Ama Georg bu olaydan sonra, bütün her şeye olduğu gibi işine de dört elle sarılmıştı. Belki babası, annesi hayattayken sadece bildiğini okuyarak onu kendi gerçek faaliyetlerinden alıkoymuş, belki annesinin ölümünden bu yana hâlâ aynı dükkânda çalışmasına rağmen, daha bir geri durur olmuştu; belki de –hatta büyük olasılıkla– bu olayda mutlu rastlantının rolü tahmin edilenden büyüktü; sebebi ne olursa olsun iş bu son iki yılda hiç beklenmedik şekilde büyümüş, personel sayısı zorunlu olarak iki katına çıkarılmış, kâr oranı beşe katlanmıştı; işin daha da büyümesi kaçınılmaz görünüyordu.

Ama arkadaşının bu değişiklikten haberi yoktu. Daha önce, belki de o başsağlığı mektubunda, son kez Georg'u Rusya'ya göç etmeye ikna etmek istemiş, hatta özellikle Petersburg'da Georg'un çalışma alanındaki başarı imkânlarını araştırmıştı. Verdiği rakamlar Georg'un halihazırdaki işinin kâr oranına göre devede kulaktı. Fakat Georg arkadaşına iş başarılarını yazma konusunda isteksiz davranmıştı; bunu şimdi yapması biraz tuhaf kaçardı.

Böylece Georg mektuplarında, arkadaşına, insanın sakin bir pazar günü öylesine aklından geçirdiği ve pek de önemi olmayan, rastlantısal olayları yazmakla yetinip durdu. İstediği tek şey, arkadaşının uzakta geçirdiği uzun zaman boyunca ülkesi hakkında kafasında yarattığı ve artık benimsediği imajı bozmamaktı. Uzun aralıklarla yazdığı üç mektupta, hayatında hiçbir yeri olmayan bir adamla bir o kadar önemsiz bir kızın nişanlanmasından bahsetmiş; sonunda, hiç de böyle bir şeyi amaçlamadığı halde, bu olay arkadaşının ilgisini çekmişti.

Ama Georg, (kendisinin de) bir ay önce varlıklı bir ailenin kızı olan Frida Brandenfeld adlı bir hanımla nişanlandığını itiraf etmektense, böyle önemsiz olaylardan bahsetmeyi tercih ediyordu. Nişanlısıyla sık sık bu uzaktaki arkadaşı ve aralarındaki özel mektuplaşma hakkında konuşuyordu. “O halde düğünümüze gelemeyecek,” dedi Frida, “oysa bütün arkadaşlarını tanımaya hakkım olduğunu düşünüyorum.” “Onu rahatsız etmek istemiyorum,” diye cevap verdi Georg, “Beni yanlış anlama, aslında herhalde gelirdi, en azından ben öyle sanıyorum; ancak kendini mecbur edilmiş hissedip incinecektir, belki beni kıskanacak, ancak bu memnuniyetsizliğini bertaraf etmeyi hiçbir zaman başaramayıp sonunda gene tek başına geri dönecektir. Tek başına! Bu nasıl bir şeydir, anlayabilir misin?” “Peki, evliliğimizi başka bir şekilde öğrenemez mi?” “Buna engel olamam, ama onun yaşantı tarzına bakılırsa, bu pek mümkün değil.” “Böyle arkadaşların varsa Georg, o zaman belki de hiç nişanlanmamalıydın.” “Evet, bu konuda ikimiz de hatalıyız, ama bugün de olsa aynısını yapardım.” Ve nişanlısı, onun öpücükleriyle nefesi kesilmişken, Georg, “Fark etmez, beni gene de incitiyor,” dediğinde, arkadaşına her şeyi yazmasının gerçekten de zararsız ve tehlikesiz olduğunu düşünüyordu. “Ben böyleyim işte, arkadaşım da beni olduğum gibi kabul etmek zorunda,” dedi kendi kendine, “sırf bu arkadaşlığa daha uygun biri olmak için, kendimi olduğumdan farklı gösteremem.”

Gerçekten de, arkadaşına bu pazar öğleden öncesinde yazdığı uzun mektupta nişanlandığını şu sözlerle bildirdi: “En iyi haberi sona sakladım. Sen ayrıldıktan çok sonra buraya yerleşen, senin büyük olasılıkla tanımadığın, varlıklı bir ailenin kızı, Bayan Frida Brandenfeld adında biriyle nişanlandım. İlerde sana nişanlım hakkında daha fazla yazmam için fırsat çıkacak, bugünlük çok mutlu olduğumu söylemem sana yetsin; seninle aramızdaki ilişkide de, karşında tamamen alışıldık, sıradan bir

arkadaş yerine, daha mutlu bir arkadaş bulacak olman dışında değişen pek fazla bir şey olmayacak.

"Ayrıca, sana en içten duygularıyla selam söyleyen ve sana hemen bizzat mektup yazacak olan nişanlımın şahsında, bir bekâr için önemsiz sayılamayacak, karşı cinsten, dürüst bir arkadaş bulacaksın. Biliyorum, beni ziyarete gelmeni engelleyecek birçok neden var, ama düğünüm, bütün bu engelleri bir yana atmak için iyi bir fırsat olmaz mıydı? Ama yine de, sen kendi işine yarayacak olanı tercih et; kendini nasıl iyi hissedeceksen öyle yap."

Georg, elinde bu mektupla masasında, yüzü pencereye dönük, uzun süre oturdu. Sokaktan geçerken kendisini selamlayan bir tanıdığının selamına dalgın bir gülümsemeyle karşılık verdi.

Sonunda mektubu cebine koydu ve küçük bir koridordan geçip, babasının, aylardır uğramadığı odasına gitti. Gerçi uğramasına gerek de yoktu, çünkü babasıyla iş yerinde sürekli görüşüyordu; öğle yemeğini bir lokantada yiyorlar, akşamları da, gerçi herkes keyfine göre olsa da, bir şeyler atıştırıyorlar ve sonra da, çoğunlukla –Georg sık sık olduğu gibi arkadaşlarıyla buluşmadıysa veya son zamanlarda olduğu gibi nişanlısını ziyarete gitmediyse– bir süre her biri elinde kendi gazetesiyle, birlikte kullandıkları salonda oturuyorlardı.

Georg, böyle güneşli bir sabahta bile, babasının odasının ne kadar karanlık olduğuna şaşırmıştı. Demek ki dar avlunun öte yanındaki yüksek duvar böyle bir gölge yapıyordu. Baba, merhum anneden kalan hatıralarla bezeli bir köşede, pencere kenarında oturuyor ve gözlerindeki bir rahatsızlığın etkisini azaltmak için, yüzüne yandan tuttuğu gazetesini okuyordu. Masada pek fazla yenmemişe benzeyen kahvaltının artıkları duruyordu.

"Ooo Georg, sen misin!" dedi babası ve hemen ona doğru yürüdü. Kalın kumaştan geceliğinin önü yürürken açılmış, etekleri çevresinde dalgalanıyordu… "Babam hâlâ bir dev," diye söylendi Georg kendi kendine…

"Ama burası korkunç karanlık," dedi sonra.

"Evet, oldukça karanlık," diye cevap verdi baba.

“Pencereyi de kapatmışsın?”

“Böyle daha iyi.”

“Dışarıda hava çok sıcak,” dedi Georg kaldığı yerden konuşmasını sürdürerek ve oturdu.

Baba kahvaltıdan kalan kap kacağı toplayıp bir kutunun üzerine koydu.

Yaşlı adamın hareketlerini tamamen kendinden geçmiş gibi izleyen Georg, “Aslında sana sadece, nişanlandığımı sonunda gene de Petersburg’a bildirdiğimi söylemek istiyordum,” diye sözlerine devam etti. Mektubun ucunu cebinden şöyle bir çıkarıp, sonra yine yerine koydu.

“Petersburg’a mı?” diye sordu baba.

“Elbette, arkadaşıma!” dedi Georg babasının bakışlarını yakalamaya çalışarak. “İş sırasında ne kadar da farklı,” diye düşündü, “burada kollarını göğsünün üstünde kavuşturmuş, nasıl da yayılmış oturuyor.”

“Tabii ya, arkadaşına,” dedi baba vurgulayarak.

“Biliyorsun baba, nişanlandığımı önce ondan gizlemek istemiştim. Onu düşündüğüm için, yoksa başka bir nedeni yok. Sen de biliyorsun, zor bir insandır o. Kendi kendime, her ne kadar bu onun yapayalnız yaşama tarzında nerdeyse imkânsız olsa da, benim nişanlandığımı başka bir yerden elbette öğrenebilir, ben buna engel olamam; ama en azından benden duymasın diye düşünmüştüm.”

“Yani şimdi tekrar fikrini değiştirdin, öyle mi?” diye sordu babası, gazetesini pencerenin pervazına ve gazetenin üzerine de bir eliyle örttüğü gözlüğünü koydu.

“Evet, bu konuyu şimdi tekrar düşündüm. İyi bir arkadaşsa, dedim kendi kendime, nişandan duyduğum mutluluk onun için de bir mutluluk olacaktır. Dolayısıyla daha fazla tereddüt etmeden durumu ona bildirmeye karar verdim. Ama mektubu postaya vermeden önce sana söylemek istedim.”

“Georg,” dedi babası ve dişsiz ağzını yaydı, “biraz beni dinle! Bana bu konuda fikir danışıp tavsiyemi almaya geldin. Bu davranışın sana kuşkusuz değer kazandırır. Ama bana bütün hakikati söylemezsen her şey boşuna,

yaptığının zerre kadar kıymeti kalmaz. Şimdi sırası olmayan meseleleri karıştırmak istemiyorum. Kıymetli annemizin ölümünden bu yana kimi nahoş şeyler oldu. Belki bunları konuşmanın da zamanı gelir; belki sandığımızdan da erken gelir. İşyerinde bazı şeyler gözümden kaçıyor; belki bunlar benim arkamdan yapılmıyor; hatta arkamdan bir şeylerin çevrildiğini söyleyecek değilim; artık yeterince gücüm yok, hafızam gittikçe zayıflıyor, bütün o ayrıntıları görebilecek durumda değilim artık. Öncelikle eşyanın tabiatı gereği bu; ikinci olarak da anneciğimizin ölümü beni, seni yıprattığından çok daha fazla yıprattı. Ama özellikle şimdi şu hikâyenin üzerinde durduğumuza göre, şu mektup konusunda, çok rica ediyorum beni kandırma. Çok önemsiz bir şey bu, incir çekirdeğini doldurmayacak bir mesele, yani kandırma beni! Gerçekten Petersburg'da böyle bir arkadaşın var mı?"

Georg mahcup bir şekilde ayağa kalktı. "Bırakalım şimdi arkadaşlarımı. Bin arkadaşım bile olsa babamın yerini tutamaz. Ne düşünüyorum biliyor musun? Kendine iyi bakmıyorsun. Oysa yaşlılığın vazgeçilmez hakları vardır. İşi sensiz çeviremem, bunu gayet iyi biliyorsun, ama eğer iş sağlığını tehdit edecek olursa yarından tezi yok, bir daha açmamak üzere kapatıveririm. Bu böyle devam edemez. Yaşayış tarzında değişiklikler yapmamız gerek; hem de temelden. Güçlenmek için bol bol yiyeceğine yemeğe ağzını değdirip bırakıyorsun. Bu karanlıkta oturuyorsun, halbuki oturma odasında gayet güzel ışık var. Kapalı pencerelerle oturuyorsun, oysa temiz hava sana çok iyi gelir. Hayır baba! Doktor getireceğim ve onun söylediklerine harfiyen uyacağız. Odaları değişeceğiz; sen ön odaya geçeceksin, ben de buraya. Senin için büyük bir değişiklik olmayacak, odandaki her şey oraya taşınacak. Ama her şeyin zamanı var, şimdi seni biraz yatağına yatıracağım, dinlenmeye şiddetle ihtiyacın var. Hadi, soyunmana yardımcı olacağım, bunu yapabildiğimi göreceksin. Eğer hemen ön odaya geçmek istersen orada benim yatağıma uzan. Hatta bu çok daha mantıklı olur."

Georg, dağınık ak saçlı başı göğsüne düşmüş olan babasının hemen yanında duruyordu.

"Georg," dedi babası hiç kımıldamadan ve duyulur duyulmaz bir sesle.

Georg hemen babasının yanına diz çöktü, babasının yorgun yüzünde, kendisini yan gözle dikkatle süzen iri gözbebeklerini gördü.

“Petersburg’da arkadaşın filan yok senin! Sen her zaman soytarının biriydin ve bana bile öyle davranmaktan geri durmadın. Özellikle orada bir arkadaşın nasıl olabilir ki! Buna kesinlikle inanamam.”

“İyi düşün, baba,” dedi Georg; babasını koltuğundan kaldırdı, babası oldukça halsiz bir şekilde ayakta dururken, onun geceliğini çıkardı. “Arkadaşımın bizi son ziyaret edişinin üzerinden neredeyse üç yıl geçecek. Ondan pek hoşlanmadığını çok iyi hatırlıyorum. Benim odamda oturduğu halde, onun varlığını en az iki kez senden sakladım. Ondan hoşlanmamanı gayet iyi anlayabiliyordum, kendine özgü, tuhaf biridir o. Ama sonraları onunla çok güzel sohbetler etmeye başlamıştınız. Onu dinlemenden, onaylamandan ve ona sorular sormandan o kadar gurur duyuyordum ki! İyi düşünürsen hatırlayacaksın. O zamanlar Rus devrimiyle ilgili inanılmaz hikâyeler anlatıyordu. Örneğin Kiev’e yaptığı bir iş gezisi sırasında, kargaşanın arasında, avucunun içini büyük bir kanlı haç şeklinde keserek elini balkondan kalabalığa gösterip seslenen bir din adamı görmüştü. Bu hikâyeyi arada sırada sen de anlatır dururdun.”

Bu arada babasını tekrar oturtmayı, keten iç donunun üstüne giydiği triko pantolonunu ve çoraplarını dikkatle çıkarmayı başarmıştı. Pek de temiz olmayan iç çamaşırlarını görünce, babasını ihmal ettiği için kendini suçladı. Babasının çamaşırlarının değiştirilmesi de kuşkusuz onun göreviydi. Nişanlısıyla, babasının geleceğini nasıl düzenleyecekleri hakkında henüz doğru dürüst konuşmamıştı; çünkü onun, eski evinde yalnız yaşayacağını konuşmaksızın varsaymışlardı. Fakat şimdi birdenbire, babasını da ilerde yaşayacakları eve almaya kesin bir şekilde karar verdi. Olaya dikkatle bakılacak olursa, babaya orada gösterilecek özen, geç kalmış bir özen bile olabilirdi.

Babasını yatağa kollarında taşıdı. Yatağa doğru birkaç adım atmışken Georg, babasının, göğsündeki saat köstеğiyle oynadığını fark edince korkunç bir duyguya kapıldı. Babası köstеğe öylesine sıkı yapışmıştı ki, Georg onu yatağa hemen yatıramadı.

Ama babası yatağa yatar yatmaz sanki her şey yoluna girmişti. Üzerini kendi kendine örttü ve ardından yorganı boğazına kadar çekti. Georg’a bakışı hiç de düşmanca değildi.

“Tamam mı, onu hatırladın değil mi?” dedi Georg ve babasına cesaret vermek istercesine başını salladı.

“Üstüm şimdi iyice örtülü mü?” diye sordu babası, ayaklarının tamamen örtülü olup olmadığına sanki kendisi bakamazmış gibi.

Georg örtüyü iyice sıkılarken, “Gördün mü, yatmak hoşuna gitti işte,” dedi ve yorganı düzelterek babasının üzerine iyice yaydı.

“Üstüm iyice örtülü mü?” diye bir kez daha sordu babası, cevabı özellikle merak eder gibi.

“Sakin ol, iyice örtüldün.”

“Hayır!” diye haykırdı babası; öyle ki, cevap ile soru, birbirlerine çarpıp kaldılar; yorganı üzerinden öyle bir güçle itti ki, yorgan bir an dümdüz havada kaldı; babası yatağın ortasında dimdik ayakta duruyordu. Sadece bir eliyle, dengesini bulmak için hafifçe tavana tutunmuştu. “Biliyorum, beni örtmek istedin delikanlı, ama henüz örtülmüş değilim ben. Kalan son gücüm bile olsa sana yeter, fazla bile gelir. Elbette tanıyorum arkadaşını. O tam da benim gönlüme göre bir oğul olurdu. Zaten bu yüzden onu da yıllarca aldattın. Başka niye olacak? Onun ardından ağlamadım mı sanıyorsun? Sırf bu yüzden bürona kapanıyorsun; kimse seni rahatsız etmesin diye… Şef meşgul! Sırf Rusya’ya o yalan mektuplarını yazasın diye! Ama çok şükür ki bir babanın oğlunu çözmek için kimseden ders almasına gerek yok… Şimdi olduğu gibi babanı alt ettiğini, babanın üzerine oturabileceğini ve onun kımıldamadığını sanıyorsan, efendi oğlumuz evlenmeye karar vermiş demektir!”

Georg kafasını kaldırıp babasının korkunç görüntüsüne baktı. Babasının çok iyi bildiği birdenbire belli olan Petersburg’lu arkadaşı, Georg’u hiç olmadığı gibi ele geçirmişti. Uçsuz bucaksız Rusya’da kaybolup gitmiş biri olarak, boş, yağmalanan dükkânın kapısında gördü onu... Yıkılmış vitrinlerin, paramparça olmuş malların, sarkan boruların arasında zar zor, ancak ayakta durabiliyordu. Niye bu kadar uzağa gitmek zorunda kalmıştı ki?

“Bana bak!” diye bağırdı babası, Georg neredeyse dalgın bir şekilde, olayı daha iyi anlamak için yatağa doğru yürüdü, ama yarı yolda durdu.

Flüt gibi sesler çıkartarak, “Kız eteğini kaldırdı, iğrenç cadı eteğini aha böyle kaldırdı diye…” öten babası, olayı canlandırmak için gömleğini öyle yukarı çekti ki uyluğundaki savaştan kalma yara izi göründü. “Kız sana şöyle, şöyle eteğini kaldırdı diye ve rahatsız edilmeden kendini onunla tatmin etmek için, annenin hatırasını kirlettin, arkadaşına ihanet ettin ve babanı da, yerinden kıpırdayamasın diye yatağa gömdün. Ama gör bakalım, baban kıpırdayabilir mi kıpırdayamaz mı!” Ve tavandan destek alarak bacaklarını savurmaya başladı. Olayların içyüzünü kavramış olmaktan ötürü, ışıldıyor gibiydi.

Georg babasından mümkün olduğunca uzak bir köşeye çekilmişti. Dolaylı yollardan, arkadan, yukardan gelebilecek sürprizlere karşı hazırlıklı olmak için, her şeyi eksiksiz gözlemlemesi gerektiğine uzun zaman önce karar vermişti. Şimdi, bu uzun zaman önce verilmiş kararı o anda tekrar hatırladı ve hemen ardından –kısa bir ipliğin dikiş iğnesinin gözünden aniden çıkıvermesi gibi– yine unuttu.

“Ama arkadaşın hâlâ ihanete uğramış sayılmaz,” diye haykırdı babası, havada salladığı parmağı, sözlerini destekliyordu, “ben onun buradaki temsilcisiydim.”

Georg, “Komedyenin tekisin sen!” diye bağırmaktan kendini alamadı, hemen ardından yarattığı hasarın farkına vardı –gözleri donuklaştı– ve dilini, acıdan bayılacak kadar ısırdı; ama artık çok geçti.

“Evet, kuşkusuz komedi oynadım! Bir komedi! Durumu açıklayacak en yerinde sözcük! Benim gibi yaşlı bir dulu avutacak başka ne kaldı ki? Söyle –ve bunun cevabını verene kadar hâlâ benim yaşayan oğlum ol!– arka odada, sadakatten yoksun, başa bela personel beni kollayıp dururken, yapabileceğim ne kaldı ki? Ve oğlum caka satarak dünyayı dolaşıp, benim hazırladığım işleri bağlıyor; zevkten dört köşe, perendeler atıyor ve babasının önünden, onurlu birinin ağırbaşlı, sakin ifadesiyle geçip gidiyor!”

“Şimdi öne eğilecek,” diye düşündü Georg, “ah bir düşüp paramparça olsa!” Bu son söz, ıslık gibi geçti aklından.

Baba öne eğildi, ama düşmedi. Beklediği üzere Georg’un yaklaşmadığını görünce tekrar doğruldu.

“Olduğun yerde kal, sana ihtiyacım yok! Hâlâ buraya gelecek kadar gücün olduğunu sanıyorsun ve öyle istediğin için geri durduğunu sanıyorsun. Nasıl da yanılıyorsun! Ben hâlâ senden çok daha güçlüyüm. Yalnız olsaydım belki geri çekilmek zorunda kalırdım, oysa annen gücünü bana devretti, arkadaşınla da harika bir ittifak kurduk, müşterilerin de burada, cebimde!”

Georg, “Vay canına, demek ki iç gömleğinde de cepleri var,” diye geçirdi aklından ve bu gözlemle babasını bütün dünyaya teşhir edebileceğini düşündü; ama sadece bir an için düşündü bunu, çünkü her şeyi durmadan unutuyordu.

“Nişanlına sarıl ve bana meydan okumaya devam et sen! Onu öyle bir sürüp atarım ki, aklın durur.”

Georg, buna inanmıyormuş gibi pozlar takındı. Baba sadece, Georg’un bulunduğu köşeye doğru, kendi söylediklerini doğrularcasına kafasını sallamakla yetindi.

“Bugün gelip de, ‘Arkadaşıma nişanlandığımı açıklayayım mı?’ diye sorduğunda beni çok eğlendirdin. O zaten her şeyi biliyor avanak, o her şeyi biliyor. Benden kâğıdı kalemi almayı unuttuğun için, ona her şeyi çoktan yazdım. Yıllardır ziyaretine gelmemesi bundan, o her şeyi senden bin kat daha iyi biliyor; sağ eliyle benim gönderdiğim mektupları okumak üzere tutarken, senin mektuplarını okumadan sol eliyle buruşturuyor!”

Kollarını kendinden geçmişçesine başının üzerinde salladı. “Bin kat daha iyi biliyor her şeyi,” diye haykırdı.

“Yüz bin kat daha iyi!” dedi Georg babasıyla alay etmeye çalışarak, ama bu sözler daha ağzından çıkarken ölümcül bir ciddiyet tınısına büründüler.

“Yıllardır bu soruyla karşıma çıkmanı dikkatle bekliyordum! Bundan başka bir şeyle ilgilendiğimi mi sanıyorsun? Gazeteleri okuduğumu mu sanıyorsun? Al da bak,” diyerek bir şekilde yatağın üzerine getirilmiş bir gazeteyi Georg’a fırlattı. Georg’un adını bile bilmediği eski bir gazeteydi bu.

“Amma da geç olgunlaştın! Anne o güzel günü göremeden öldü, arkadaşın Rusya’sında mahvoldu, daha üç sene öncesinden kaldırılıp bir

yana atılmayı hak edecek kadar sararıp solmuştu, ve ben, halimi görüyorsun. Bunu görecek gözlerin var!”

“Demek bana tuzak kurup bekledin!” diye haykırdı Georg.

Babası ona acıyormuş gibi sözünü keserek, “Herhalde bunu daha önce söylemek isterdin. Şimdi artık hiç de uygun düşmüyor duruma,” dedi.

Ve daha bir yüksek sesle: “Artık kendin dışında da nelerin var olduğunu biliyorsun; bu zamana kadar kendinden başka bir şeyden haberin yoktu. Masum bir çocuktun ama aynı zamanda şeytan ruhlu bir insan olduğun da bir gerçek! Bu yüzden şunu bil: Seni suda boğularak ölmeye mahkûm ediyorum!”

Georg kovalanırcasına odadan dışarıya sürüldüğünü hissetti; kaçarken, babası yatağa düştüğünde çıkan ses hâlâ kulaklarında çınlıyordu. Basamakların üzerinden eğimli bir yüzeyden kayar gibi hızla inerken, gecenin ardından odayı toplamak üzere yukarı çıkan hizmetçisiyle çarpıştı. Kadın “Yüce İsa!” diye bağırarak önlüğüyle yüzünü kapattı, ama Georg çoktan uzaklaşmıştı. Kapıdan dışarıya fırladı, yolun karşısına geçti; suya doğru sürükleniyordu. Açlıktan ölen bir insanın yiyeceğe saldırması gibi korkuluklara yapıştı. Gençlik yıllarında ana-babasının gururu olan o eski jimnastikçinin çevikliğiyle korkulukların üzerinden kendini aşırdı. Gittikçe gücünü kaybeden elleriyle hâlâ korkuluğa tutunmuş boşlukta sallanıyor, parmaklıkların arasından bakarak, düşmesiyle çıkacak gürültüyü kolayca bastırabilecek bir otobüsün köprünün üzerinden geçmesini bekliyordu. Alçak sesle, “Sevgili anneciğim, sevgili babacığım. Ben sizleri hep sevdim,” dedi ve kendini aşağı bıraktı.

Tam da o sırada, köprünün üzerinde sonsuz bir trafik akıyordu.